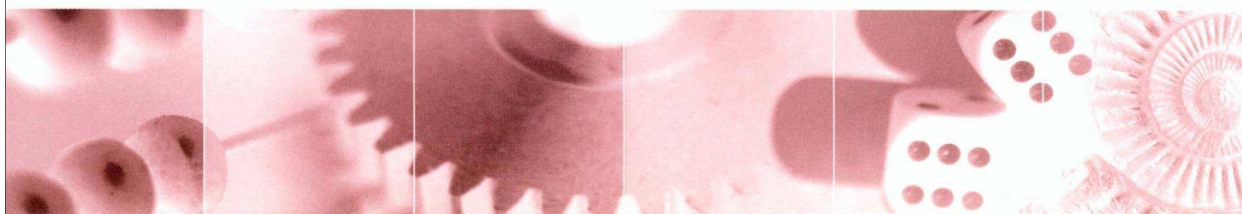

Talen in het Hoger Onderwijs

Drs. Bianca Leest
Dr. Hilde Wierda-Boer

In opdracht van de Onderwijsraad
Februari 2011
2010356

IOWO

ADVISEURS VOOR ONDERWIJS BELEID EN ORGANISATIE

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
2	Onderzoeksofzet	5
2.1	Vraagstelling	5
2.2	Methoden van onderzoek	6
2.3	Leeswijzer	7
3	Nederland	9
3.1	Onderwijssysteem	9
3.2	Engelstalig opleidingsaanbod	9
3.3	Internationale studenten en staf	13
3.4	Taalbeleid	18
3.5	Nationale taal en cultuur	23
3.6	Studentenpeiling	26
4	Denemarken	35
4.1	Onderwijssysteem	35
4.2	Engelstalig opleidingsaanbod	36
4.3	Internationale studenten en staf	37
4.4	Taalbeleid	42
4.5	Nationale taal en cultuur	45
5	Spanje	47
5.1	Onderwijssysteem	47
5.2	Engelstalig opleidingsaanbod	48
5.3	Internationale studenten en staf	49
5.4	Taalbeleid	50
5.5	Nationale taal en cultuur	52
6	Polen	55
6.1	Onderwijssysteem	55
6.2	Engelstalig opleidingsaanbod	56
6.3	Internationale studenten en staf	57
6.4	Taalbeleid	59
6.5	Nationale taal en cultuur	59
7	Conclusie en discussie	61
8	Bronnen	65
	Bijlage	69

1 Inleiding

De Onderwijsraad bereidt een advies voor over de positie van het Nederlands en de moderne vreemde talen in het hoger onderwijs. De raad heeft ter voorbereiding hiervan IOWO gevraagd een onderzoek te verrichten dat het gebruik van moderne vreemde talen in het hoger onderwijs in internationaal perspectief aan de orde stelt.

Lehikoinen (2004) stelt:

“We try to avoid speaking about English-language education; we always say foreign-language education and everybody knows that in practice it means English, only English.”

Omdat de positie van het Engels als *lingua franca*¹ in het hoger onderwijs evident is², spitst het onderzoek zich toe op Engelstalig onderwijs. In het onderhavige rapport worden de resultaten uit de studie gepresenteerd.

Aanleiding voor het onderzoek is de ontwikkeling van Engelstalig aanbod in het hoger onderwijs. Hoewel Nederland reeds in de jaren vijftig een Engelstalig onderwijsaanbod had in het hoger onderwijs³, heeft het aantal Engelstalige opleidingen de laatste jaren een enorme vlucht genomen. Niet alleen specialistische (research) masters, maar ook doorstroommasters en bachelorprogramma's hebben steeds vaker Engels als voertaal⁴. Nederland neemt op dit gebied in Europa de koppositie in⁵. Deze ontwikkeling wordt door sommigen toegejuicht vanuit het oogpunt van internationalisering, anderzijds is er kritiek dat de Nederlandse taal in de verdrinking komt.

Vlaamse critici zijn duidelijk in hun oordeel over de situatie in Nederland: “*In het universitair onderwijs in Nederland (is) de slinger te ver in de richting van de verengelsing doorgeslagen*”, aldus de Vlaamse emeritus hoogleraar Devreese⁶. Hij vindt dat het de plicht is van universiteiten de Nederlandse taal en cultuur te bevorderen en uit te dragen, ook in een internationale context. Uitbreiding van het Engelstalig aanbod acht hij ‘niet wenselijk en zelfs contraproductief’. Hij krijgt bijval uit politieke hoek: “*Wat er in Nederland gebeurt, moet ons in dit opzicht niet als voorbeeld strekken, maar eerder als een geslaagde vorm van afschrikking voor ogen staan*,” aldus Vlaams politicus De Cock⁷.

In oktober 2008 werd in Brussel een congres gehouden over de voertaal in het Vlaamse en Nederlandse hoger onderwijs en wetenschap: geen debat tussen voor- en tegenstanders, maar een discussie tussen tegenstanders over hun onderlinge verschil van mening. De afwezigheid van

¹ *lingua franca* is het gebruik van een gemeenschappelijke taal in de communicatie tussen sprekers met verschillende moedertalen (Seidlhofer, 2005).

² Coleman, 2006

³ Coleman, 2006

⁴ Nuffic, 2010a

⁵ Wächter en Maiworm, 2008

⁶ Devreese., 2010

⁷ De Cock, 2010

voorstanders op het congres is kenmerkend voor de dominante visie op de verengelsing van het hoger onderwijs zoals deze momenteel in Vlaanderen leeft. Deze visie weerspiegelt de praktijk: Vlaamse universiteiten kennen Engelstalig onderwijs zeer doelgericht en in zeer beperkte mate een rol toe⁸. Deels is dit ingegeven door de Vlaamse wet: deze zet een stevige rem op de verengelsing door een bovengrens te stellen voor het Engelstalig opleidingsaanbod (waaronder maximaal 10% anderstalig onderwijs in een bachelorprogramma)⁹.

In veel andere Europese landen is er echter net als in Nederland sprake van een groei in het Engelstalig (master)aanbod in het hoger onderwijs. Wächter en Maiworm (2008) schatten dat het Engelstalig aanbod in Europa sinds 2002 is verdrievoudigd. Zij geven echter ook aan dat procentueel gezien de toename beperkt is, omdat het totale programma-aanbod door de invoering van de bachelor-masterstructuur is toegenomen.

De Onderwijsraad heeft aangegeven, naast een analyse van de positie van het Engels in het Nederlandse hoger onderwijs, de Deense, Spaanse en Poolse situatie in het onderzoek te willen betrekken. Bestudering van deze landen biedt een interessant perspectief: Nederland is zoals boven gesteld bij de invoering van het Engelstalig hoger onderwijs duidelijk koploper, gevolgd door de Scandinavische landen¹⁰. Daarbij is de Deense hoger onderwijssituatie grotendeels vergelijkbaar met de Nederlandse¹¹. In Zuid-Europa is Engelstalig onderwijs nog steeds een zeldzaamheid. Het ontwikkelen van degelijk Engelstalig onderwijs kreeg de afgelopen decennia weinig prioriteit in Spaanse academische kringen, stelt Pérez de Pablos (2009).

Tabel 1 Situatie doellanden in 1999-2000

	HO-instellingen (n)	HO-instellingen met Engelstalig programma (n)	Motieven
Nederland	c. 100	c. 90	Internationalisering Internationale markt
Denemarken	17	8	Studentmobiliteit Stafmobiliteit Arbeidskansen afgestudeerden
Spanje	23	0	-
Polen	56	34	Internationalisering Stafmobiliteit Arbeidskansen afgestudeerden Internationale markt

Bron: Coleman (2006)

⁸ Oosterhof e.a., 2010

⁹ Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen Nederland, 2008.

¹⁰ www.nuffic.nl

¹¹ Nuffic, 2010b

Bovenstaande tabel laat zien dat Engelstalig hoger onderwijs tien jaar geleden in Spanje volledig afwezig was. Voor de autonome regio's in Spanje is de invoering van een vreemde taal in het (hoger) onderwijs een extra uitdaging, gezien het feit dat nog maar relatief recentelijk de regionale talen een officiële positie in het onderwijs hebben verworven¹². Voor het hoger onderwijs in Centraal- en Oost-Europa speelt de Europese integratie en het EU-lidmaatschap een belangrijke rol in de verengelsing van het onderwijs¹³. Vanuit die optiek vormt Polen een interessante casus.

De invoering van Engels als voertaal wordt vaak geïnitieerd door een drang naar internationalisering¹⁴. “Internationaal” en “Engelstalig” worden in de academische wereld dan ook vaak als uitwisselbare begrippen gebruikt. Ook binnen het voortgezet onderwijs zet men steeds vaker Engels in bij niet-talige vakken om de internationale oriëntatie te vergroten, zoals in het tweetalig voortgezet onderwijs (tto) in Nederland¹⁵.

Engels kan op twee verschillende manieren in het onderwijs geïmplementeerd worden: door *Content- and Language Integrated Learning* (CLIL) of *Teaching Through a Foreign Language* (TTFL). Bij CLIL is het leren van een taal onderdeel van de beoogde leerdoelen, terwijl bij TTFL het gebruik van de taal puur een middel is en geen doel¹⁶. Coleman (2006) onderscheidt naast internationalisering en CLIL vijf andere motieven voor het gebruik van Engels in het hoger onderwijs: studentmobiliteit, toegang tot studie- en onderzoeksmateriaal, stafmobiliteit, carrière mogelijkheden na het behalen van het diploma en de mogelijkheid om hogere inkomsten te genereren van buitenlandse studenten (die instellingsgeld betalen). Er kunnen dus zowel ethische, pedagogische, pragmatische als commerciële gronden zijn. Een aantal van deze motieven komt ook naar voren in de casestudy van Ljosland (in press). Zij bestudeerde de implementatie van een Engelstalige master – Industrial Ecology – aan de Technische Universiteit in Trondheim, Noorwegen. Zij vond echter ook nog een ideologisch motief: het thema van de bestudeerde master was milieubescherming, wat in zichzelf mondiaal is. De faculteit wilde dat haar studenten in staat zouden zijn duurzaamheid toe te passen waar ook ter wereld.

Critici zijn bang dat de opkomst van het Engels in het hoger onderwijs zal leiden tot diglossie: een vorm van maatschappelijke tweetaligheid waarbij twee afzonderlijke talen elk in duidelijk afgebakende leefsituaties worden gebruikt¹⁷. Hierbij heeft de ene taal een hogere status dan de andere taal. Engels wordt in dat perspectief door sommigen beschouwd als ‘killer language’¹⁸. Ook de Europese Unie en de Europese Commissie spreken zich nadrukkelijk uit tegen een *lingua franca* in het (hoger) onderwijs: zij bepleiten meertaligheid (beheersing van de moedertaal en twee vreemde talen) en zien de overheersing van het Engels als een bedreiging van de levendigheid van de nationale taal¹⁹.

Een studie van Ammon (1998) laat zien dat ruim tien jaar geleden wereldwijd al ruim 90% van de publicaties op het gebied van de natuurwetenschappen in het Engels was. Engelstalige dissertaties zijn in de academische gemeenschap gemeengoed. Ljosland (2007) stelt bijvoorbeeld dat

¹² Pérez-Vidal, 1999

¹³ Coleman, 2006

¹⁴ Ljosland, 2005

¹⁵ www.europeesplatform.nl/tto

¹⁶ Ljosland, in press

¹⁷ Wikipedia

¹⁸ Coleman, 2006

¹⁹ Coleman, 2006

het domeinverlies van de moedertaal in Noorwegen in dit academische subdomein evident is. Het Engels heeft daarbinnen een hogere status, geniet meer aanzien dan het Noors. Coleman (2006) stelt dat de toenemende verengelsing een bedreiging kan vormen voor de culturele identiteit en de moedertaal als wetenschapstaal. Voorts stelt hij dat “*in diglossic societies, the formal and prestigious functions are the first to be lost: hence the importance of higher education*” (p. 2).

Ook de Onderwijsraad waarschuwt in *De Stand van educatief Nederland 2009* voor domeinverlies: hij wijst op het gevaar voor een tweedeling in het onderwijs, waarbij Engelstalige opleidingen mogelijk een hogere status wordt toegekend. Daarnaast vraagt hij zich af hoe de wettelijke plicht van universiteiten en hogescholen om zich te richten op de bevordering van uitdrukingsvaardigheid in het Nederlands, zich verhoudt tot de toenemende verengelsing van het onderwijsaanbod.

In reactie op de verengelsing van het hoger onderwijs komt er steeds meer aandacht voor taalbeleid binnen het hoger onderwijs. Noorwegen introduceerde in 2005 een taalbeleid met specifieke aandacht voor bescherming van het Noors²⁰. Toch wordt door betrokkenen in Ljoslands studie de Engelse taal gezien als instrument om te kunnen opereren in een internationaal (werk)veld, terwijl de moedertaal veelal wordt opgevat als een onderdeel van de eigen identiteit. Ook House (2003) suggereert dat Engels als *lingua franca* zich manifesteert in het brein van een persoon als “a language for communication rather than a language for identification”.

Ljosland (in press) vond dat, ook al was de officiële voertaal Engels, er tussen de Noorse studenten onderling en met docenten in meer informele settings en meer *off-topic* toch Noors werd gesproken. Ook internationale studenten grepen terug op hun moedertaal als ze onder landgenoten waren. Ljosland duidt dit fenomeen aan als *language clustering*. Verschillende talen benadrukken verschillende sociale identiteiten en rollen (*code switching*). Ljosland verwijst in dit kader ook naar Bourdieu. Om toegang te krijgen tot de academische wereld is het nodig de juiste ‘linguïstische code’ te beheersen, in dit geval het Engels. Beheersing van het Engels vormt linguïstisch kapitaal, een subcategorie van cultureel kapitaal. Engelse taalvaardigheid helpt om geloofwaardig bevonden te worden, gehoord te worden, onderdeel van een expertgroep te zijn en je te onderscheiden van individuen buiten de groep. Linguïstisch kapitaal kan overgaan in economisch kapitaal als publiceren in een Engelstalig tijdschrift meer oplevert dan publiceren in de moedertaal. Daarnaast kan het gebruik van Engelstalig jargon buiten de officiële studiesituatie er voor zorgen dat de grenzen tussen sociale rollen vervagen. Het gebruik van dit jargon kan studenten echter ook helpen zich neer te zetten als studenten van een specifieke internationale master en op die manier hun identiteit versterken. Het principe van *code switching* en de theorie van Bourdieu laten zien dat hoe en in welke mate de moedertaal door verengelsing bedreigd wordt, complex is.

²⁰ Ljosland, in press

2 Onderzoeksopzet

2.1 Vraagstelling

Uit de inleiding is gebleken dat hoger onderwijs in een vreemde taal in de Europese praktijk vrijwel altijd Engelstalig onderwijs betreft. Dit geldt zeker ook voor de landen die in dit onderzoek onder de loep worden genomen. In het algemeen geeft het onderzoek antwoord op de vraag:

Hoe is het met de verengelsing van het hoger onderwijs gesteld in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen en wat betekent dit voor de positie van de nationale (en regionale) taal?

In het onderzoek staan vier thema's centraal: het Engelstalig opleidingsaanbod, de inkomende mobiliteit van studenten en staf, taalbeleid en de nationale taal en cultuur. Hieronder worden per thema de onderzoeksvragen weergegeven²¹:

Engelstalig opleidingsaanbod

- 1a Hoeveel opleidingen worden in het hoger onderwijs in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen gegeven in de landstaal, het Engels, een regionale taal of in een combinatie hiervan (meertalig onderwijs)?
- 1b Hoe heeft het Engelstalig opleidingsaanbod zich de afgelopen 10 jaar ontwikkeld in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen?
- 1c Zijn er verschillen tussen het wetenschappelijk onderwijs en het beroepsgericht hoger onderwijs in het aanbod van Engelstalige of meertalige opleidingen?
- 1d Zijn er verschillen tussen bachelors en masters in het aanbod van Engelstalige of meertalige opleidingen?
- 1e Zijn er verschillen tussen groepen van disciplines (alfa, bèta, gamma) in het aanbod van Engelstalige of meertalige opleidingen?
- 1f Wanneer er verschillen bestaan, hoe kunnen deze verklaard worden (historisch gegroeid, geografisch bepaald, spontaan ontstaan, gericht beleid/motivatie etc.)?

Internationale studenten en staf

- 2a Hoe heeft de instroom van buitenlandse studenten zich de afgelopen 10 jaar ontwikkeld in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen?
- 2b Hoe heeft de instroom van buitenlandse staf zich de afgelopen 10 jaar ontwikkeld in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen?

²¹ Omdat de onderwijssystemen in de drie landen die in deze vergelijkende studie worden onderzocht niet gelijk zijn aan het Nederlandse onderwijssysteem, maken we in de vraagstelling gebruik van de algemene termen secundair onderwijs, wetenschappelijk onderwijs en beroepsgericht hoger onderwijs (indien van toepassing voor het betreffende land).

2c Hoe verhouden deze ontwikkelingen zich tot de ontwikkeling geschetst bij vraag 1b?

Taalbeleid

- 3a Is er sprake van actief beleid op overheids- of instellingsniveau op het gebied van Engelstalig of meertalig *hogere onderwijs* in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen?
- 3b Welke motieven liggen hieraan ten grondslag?
- 3c Is er sprake van actief overheidsbeleid op het gebied van Engelstalig of meertalig onderwijs in het voorafgaand secundair onderwijs in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen?
- 3d Welke motieven liggen hieraan ten grondslag?

Nationale taal en cultuur

- 4a Wat is de opinie van relevante actoren uit Nederland, Denemarken, Spanje en Polen over de mate waarin en de manier waarop verengelsing in het hoger onderwijs effect heeft op de nationale taal en cultuur?
- 4b Is er een relatie tussen het volgen van een Engelstalige opleiding en/of het hebben van internationale medestudenten en de mate waarin ‘autochtone’ studenten zich bewust zijn van hun ‘nationale identiteit’?
- 4c Is er een relatie tussen de voertaal van de opleiding en studieklimaat?

2.2 Methoden van onderzoek

Het onderzoek kent twee invalshoeken. Er is enerzijds sprake van een feitenonderzoek en -analyse (vraag 1 en 2) en anderzijds een opinieonderzoek (vraag 4) onder studenten en relevante actoren in het hoger onderwijs. Vraag 3 is beantwoord door een combinatie van feiten- en opinieonderzoek.

Voor het feitenonderzoek zijn diverse databases, websites, beleidsstukken van nationale overheden, Europese instanties, en hoger onderwijsinstellingen geraadpleegd, evenals (wetenschappelijke) literatuur over taalbeleid en meertaligheid in het hoger onderwijs. Tevens werd informatie verstrekt door relevante actoren. Over de Spaanse en Poolse situatie bleek weinig (Engelstalige) informatie beschikbaar, waardoor voor deze landen niet alle vragen (tot in detail) beantwoord konden worden.

Voor het opinieonderzoek werden relevant actoren benaderd in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen (telefonisch en via e-mail). Dit betroffen personen die expert zijn in het wetenschappelijk domein van Engelstalig (hogere) onderwijs en/of de positie van de nationale (en regionale) taal en taalbeleid; personen die werken voor nationale organisaties op het gebied van internationalisering in het hoger onderwijs of hoger onderwijs in het algemeen; en personen die betrokken zijn bij het internationaliserings- of onderwijsbeleid op hoger onderwijs instellingen (zie bronnenlijst). In de uiteindelijk respons op onze informatieverzoeken is de nadruk komen liggen op het wo. Dit heeft een aantal oorzaken. Spanje en Polen hebben überhaupt geen binair hoger onderwijs stelsel zoals Nederland. De respons vanuit de beroepsgerichte instellingen die we hebben benaderd was laag en summier omdat het onderwerp nauwelijks bleek te spelen aan deze instellingen. Ten slotte

valt één van de Deense organisaties die veel informatie heeft aangeleverd (DUPA) onder het Ministerie van Wetenschap, Technologie en Innovatie, dat de universiteiten onder haar hoede heeft. Een soortgelijke organisatie onder het Ministerie van Educatie (waaronder de hogescholen vallen) bleek niet te bestaan.

Om vraag 4b en 4c te kunnen beantwoorden, werd een korte peiling gehouden onder Nederlandse studenten²². Vanuit de database van IOWO zijn 13.946 studenten aangeschreven in het hbo en wo. Hiervan gaven 20 studenten aan niet meer te willen worden benaderd. Dit brengt het aantal bereikte studenten op 13.926. Hiervan hebben 2913 studenten de vragenlijst ingevuld. Dit komt neer op een respons van 21%. 97 studenten volgden op het moment van invullen geen opleiding meer (in het hoger onderwijs), wat de totale responsgroep brengt op 2816 studenten. In Tabel 2 zijn de responsgroepen weergegeven.

Tabel 2 Responsgroepen

	<i>n</i>
Hbo bachelor	621
Wo bachelor	1695
Wo master	500
totaal	2913

Het begrip nationale identiteit uit vraag 4b is een dynamisch en veelkleurig begrip dat zelfs negatieve connotaties kan hebben. In de vragenlijst is daarom niet letterlijk het begrip nationale identiteit gehanteerd, maar is gevraagd naar het belang dat men hecht aan de Nederlandse taal en cultuur en de mate waarin men zich Nederlander voelt. Studieklimaat (vraag 4c) is in dit onderzoek gedefinieerd in termen van studiehouding, studie-inzet, uitdagende leeromgeving en contact met docenten en medestudenten.

2.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk (H3) wordt de Nederlandse situatie besproken. In de hoofdstukken 4 tot en met 6 komen achtereenvolgens Denemarken, Spanje en Polen aan bod. De hoofdstukken 3 tot en met 6 kennen dezelfde opbouw. Eerst wordt kort een situatieschets gegeven van het hoger onderwijssysteem van het betreffende land. In paragraaf 2 wordt vervolgens een overzicht gegeven van het Engelstalig onderwijsaanbod. Paragraaf 3 brengt de inkomende mobiliteit van studenten en staf in beeld. In paragraaf 4 komt het taalbeleid (nationaal en lokaal) aan bod. Tot slot wordt in paragraaf 5 ingegaan op heersende opinies aangaande verengelsing van het hoger onderwijs en de gevolgen hiervan voor de nationale taal en cultuur. Hoofdstuk 3 kent een aanvullende paragraaf waar de resultaten van de studentenpeiling worden besproken. Het rapport sluit af met een concluderend hoofdstuk (H7).

²² Zie bijlage voor vragenlijst.

3 Nederland

3.1 Onderwijssysteem

Het Nederlandse hoger onderwijsstelsel wordt bekend verondersteld.

3.2 Engelstalig opleidingsaanbod

Nederland is als niet-Engelstalig land de onbetwiste Europees leider op het gebied van Engelstalige opleidingen in het hoger onderwijs, bleek in 2008 uit de studie van Wächter en Maiworm. Zij voerden dezelfde studie al eerder in 2002 uit en sindsdien is het Engelstalige opleidingsaanbod in Nederland flink toegenomen. Nederland heeft het hoogste aandeel Engelstalige programma's van de 27 Europese landen die aan het onderzoek deelnamen. Het onderzoek berust echter op een steekproef en geeft dus geen volledig beeld van de situatie. In deze paragraaf zal een inventarisatie worden gemaakt van het actuele Engelstalige opleidingsaanbod.

Voor het in kaart brengen van het actuele hbo- en universitaire opleidingsaanbod in een vreemde taal is gebruik gemaakt van de studiekeuzedatabase²³ van Stichting Studiekeuze123. Deze database bevat het meest actuele totaaloverzicht van het opleidingsaanbod in het Nederlandse hoger onderwijs.

Om een zo reëel mogelijk beeld te geven, zijn de data op enkele punten bewerkt. Wanneer een opleiding was ingedeeld bij meerdere sectoren, is deze in de tabellen naar opleidingssoort (bachelor of master) slechts éénmaal meegeteld. Wanneer een instelling een opleiding op meerdere locaties aanbiedt, is deze eveneens slechts éénmaal opgenomen (dit komt echter zelden voor). In de tabellen naar sector, zijn deze opleidingen wel meerdere malen meegeteld, om zo een goed beeld van de verdeling over de sectoren te krijgen.

De opleidingen zijn ingedeeld in de CROHO-onderdelen²⁴ die door DUO-IB-Groep worden gehanteerd. Deze komen niet één op één overeen met de hbo-sectoren, maar wel met de indeling in HOOP-gebieden die in het wetenschappelijk onderwijs wordt gebruikt.

In het hbo wordt 5% van het onderwijs in het Engels en nog eens 5% in een combinatie van Nederlands en Engels aangeboden (Tabel 3). Er is nauwelijks verschil tussen het bachelor- en masteraanbod. Er worden iets meer masters dan bachelors tweektalig in het Engels en Nederlands aangeboden, maar het gaat hier slechts om een klein aantal. Engelstalige opleidingen worden vooral aangeboden in de sectoren Landbouw en Natuurlijke Omgeving en Taal en Cultuur. De opleidingen in de laatste sector betreffen vrijwel allemaal kunstopleidingen. De opleidingen in de sector Landbouw en Natuurlijke Omgeving zijn opleidingen van Hogeschool van Hall Larenstein en de opleiding International Business and Management Studies. Deze wordt aan veel hogescholen gegeven en is zowel bij de sector Economie als Landbouw en Natuurlijke Omgeving ingedeeld.

²³ <http://www.studiekeuzeinformatie.nl> (gedownload op 15 december 2010)

²⁴ http://www.ib-groep.nl/zakelijk/ho/croho/downloaden_croho.asp (bestand van 3 december 2010)

Het aanbod van Duitstalig onderwijs in het hbo is marginaal. Volgens de registraties wordt er één hbo-bachelor in het Duits aangeboden (Industrieel Produkt Ontwerpen, Fontys Hogeschool Venlo) en zes opleidingen in een combinatie van Nederlands en Duits. In de praktijk kan het zijn dat deze opleidingen volledig Duitstalig zijn (bijvoorbeeld aan de Hogeschool Arnhem Nijmegen). Vanwege de kleine aantallen vallen deze weg in de percentages in de tabellen.

De Associate Degrees zijn niet meegenomen in de hbo tabellen. Deze zijn overigens alle Nederlandstalig.

Tabel 3 opleidingsaanbod hbo: voertaal en opleidingssoort

	bachelor	master	totaal
Duits	0%	0%	0%
Engels	5%	4%	5%
Nederlands	89%	89%	89%
Nederlands en Duits	1%	0%	1%
Nederlands en Engels	5%	7%	5%
totaal (n=100%)	1016	138	1154

Tabel 4 opleidingsaanbod hbo: voertaal en sector

	EC	G&M	GEZ	L&N	OW	RECHT	T&C	TECH	SECT	totaal
Duits	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Engels	8%	1%	2%	21%	1%	0%	14%	3%	50%	5%
Nederlands	85%	95%	94%	66%	98%	100%	71%	90%	50%	89%
Nederlands en Duits	0%	1%	2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Engels	6%	3%	2%	13%	1%	0%	15%	6%	0%	5%
totaal (n=100%)	264	143	98	94	339	10	94	262	2	1306

In het wetenschappelijk onderwijs wordt een derde van de opleidingen in het Engels aangeboden. Het betreft vooral masteropleidingen, hiervan wordt 48% in het Engels en 6% in een combinatie van Nederlands en Engels aangeboden. Hiermee is het aandeel volledig Engelstalige masteropleidingen groter dan het aandeel volledig Nederlandstalige masteropleidingen. In het bacheloronderwijs is Engelstalig onderwijs slechts in zeer beperkte mate aanwezig, 5% is Engelstalig en 3% is een combinatie van Engels en Nederlands. Het Engelstalig aanbod is het hoogst in de sector Economie. Ook in de sectoren Natuur, Techniek en Landbouw en Natuurlijke Omgeving wordt de helft of meer van de programma's in het Engels aangeboden. Wanneer we alleen naar de masters kijken, zien we dat in de genoemde sectoren de overgrote meerderheid van de masterprogramma's in het Engels wordt gegeven. Alleen in masteropleidingen in de sector Onderwijs blijft Engelstalig onderwijs een marginaal verschijnsel.

Tabel 5 opleidingsaanbod wo: voertaal en opleidingssoort

	bachelor	master	totaal
Duits	0%	0%	0%
Engels	5%	48%	34%
Nederlands	91%	46%	60%
Nederlands en Duits	0%	0%	0%
Nederlands en Engels	3%	6%	5%
Nederlands en Frans	0%	0%	0%
Nederlands en Italiaans	0%	0%	0%
Nederlands en Portugees	0%	0%	0%
Nederlands en Spaans	0%	0%	0%
Nederlands, Duits, Engels en Frans	0%	0%	0%
totaal (n=100%)	413	865	1278

Tabel 6 opleidingsaanbod wo totaal: voertaal en sector

	EC	G&M	GEZ	L&N	NAT	OW	RCHT	T&C	TECH	SECT.	totaal
Duits	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Engels	63%	31%	33%	56%	50%	2%	19%	25%	57%	38%	34%
Nederlands	35%	63%	65%	43%	41%	98%	71%	68%	38%	62%	60%
Nederlands en Duits	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
Nederlands en Engels	2%	6%	1%	2%	9%	1%	9%	5%	5%	0%	5%
Nederlands en Frans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
Nederlands en Italiaans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Portugees	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Spaans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands, Duits en Engels	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands, Duits, Engels en Frans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	0%
totaal (n=100%)	99	179	72	61	181	123	104	389	131	13	1352

Tabel 7 opleidingsaanbod wo master: voertaal en sector

	EC	G&M	GEZ	L&N	NAT	OW	RCHT	T&C	TECH	totaal
Duits	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Engels	82%	46%	52%	94%	77%	2%	28%	36%	91%	49%
Nederlands	17%	46%	45%	3%	10%	98%	61%	57%	2%	45%
Nederlands en Engels	2%	8%	2%	3%	13%	1%	10%	5%	6%	6%
Nederlands en Frans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Italiaans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Portugees	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Spaans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands, Duits en Engels	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands, Duits, Engels en Frans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
totaal (n=100%)	65	117	44	36	114	123	71	250	81	901

De inschrijvingen in de Engelstalige opleidingen geven ons een idee van de populariteit van deze opleidingen. Hiervoor hebben we de gegevens uit de studiekeuzedatabase opnieuw op enkele punten moeten bewerken. In de tabel naar opleidingssoort zijn de opleidingen die in meerdere sectoren zijn ingedeeld slechts éénmaal meegeteld. In de tabellen naar sectoren zijn opleidingen die bij meerdere sectoren zijn ingedeeld, voor elke sector meegeteld. Opleidingen kunnen ook in meerdere talen

worden gegeven en op basis hiervan vaker in de database voorkomen. Er wordt echter slechts één aantal inschrijvingen gegeven. Bij het opstellen van de tabellen zijn deze aantallen inschrijvingen gelijk verdeeld over de verschillende taalvarianten van de opleiding.

In het hbo gaat de verdeling van de inschrijvingen vrijwel gelijk op met de verdeling van de opleidingen, 12% van de voltijdstudenten volgt een Engelstalige opleiding. Het aandeel van de inschrijvingen voor de Engelstalige opleidingen is vrijwel gelijk aan de verdeling van de Engelstalige opleidingen over de sectoren.

Tabel 8 inschrijvingen voltijd hbo: voertaal en opleidingssoort

	bachelor	master	totaal
Duits	0%	0%	0%
Engels	6%	3%	6%
Nederlands	87%	78%	87%
Nederlands en Duits	1%	0%	1%
Nederlands en Engels	6%	18%	6%
totaal (n=100%)	338.559	2.548	341.107

Tabel 9 inschrijvingen voltijd hbo: voertaal en sector

	EC	G&M	GEZ	L&N	OW	RECHT	SECT	T&C	TECH	Totaal
Duits	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Engels	9%	1%	5%	21%	1%	0%	5%	16%	3%	6%
Nederlands	82%	96%	89%	68%	97%	100%	95%	70%	91%	87%
Nederlands en Duits	0%	2%	4%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
Nederlands en Engels	9%	2%	3%	11%	2%	0%	0%	14%	6%	6%
totaal (n=100%)	106.905	51.026	32.415	22.169	43.627	3.850	319	17.932	60.545	338.788

In het wo lijkt het aandeel voltijdse inschrijvingen in Engelstalige opleidingen wat lager dan het aandeel van het Engelstalig opleidingsaanbod. Hoewel 34% van het totale opleidingsaanbod Engelstalig is, staat slechts 20% van de studenten ingeschreven voor een Engelstalige opleiding. Dit heeft vooral te maken met de verdeling van de inschrijvingen over bachelor- en masteropleidingen. De masteropleidingen kennen veel kleinere studentaantallen dan de bachelors. Wanneer we apart naar de opleidingssoorten kijken, zien we een ander beeld. Bij de bachelors is het aandeel Engelstalige opleidingen (5%) vergelijkbaar met het aandeel inschrijvingen in die opleidingen (6%). Bij de masters is het aandeel inschrijvingen in Engelstalige opleidingen relatief hoog (55%) in verhouding tot het aandeel van deze opleidingen (48%). Hieruit zou afgeleid kunnen worden dat Engelstalige wo-masteropleidingen relatief meer studenten trekken dan Nederlandstalige opleidingen (aanbod 46%, inschrijvingen 37%).

Tabel 10 inschrijvingen voltijd wo: voertaal en opleidingssoort

	bachelor	master	totaal
Duits	0%	0%	0%
Engels	6%	55%	20%
Nederlands	88%	37%	74%
Nederlands en Duits	0%	0%	0%
Nederlands en Engels	5%	8%	6%
Nederlands en Frans	0%	0%	0%
Nederlands en Italiaans	0%	0%	0%
Nederlands en Portugees	0%	0%	0%
Nederlands en Spaans	0%	0%	0%
Nederlands, Duits, Engels en Frans	0%	0%	0%
(leeg)	0%	0%	0%
totaal (n=100%)	152.587	60.562	213.149

Tabel 11 inschrijvingen voltijd wo: voertaal en sector

	EC	G&M	GEZ	L&N	NAT	OW	RCHT	SECT	T&C	TECH	totaal
Duits	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Engels	43%	9%	8%	38%	35%	6%	4%	31%	12%	32%	20%
Nederlands	51%	81%	92%	62%	58%	93%	88%	69%	78%	67%	74%
Nederlands en Duits	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Engels	6%	10%	0%	0%	7%	1%	8%	0%	9%	1%	6%
Nederlands en Frans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Italiaans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Portugees	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands en Spaans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands, Duits en Engels	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Nederlands, Duits, Engels en Frans	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
totaal (n=100%)	34.079	44.166	25.392	6.556	16.419	897	25.559	1.679	29.557	28.845	213.149

3.3 Internationale studenten en staf

*Internationale studenten*²⁵

Het ministerie van OCW heeft voor 2010 streefwaarden gesteld voor het aandeel buitenlandse studenten. OCW streeft naar 9,0% buitenlandse studenten in het wo en 6,8% buitenlandse studenten in het hbo in 2010.

Het aantal buitenlandse studenten wordt zowel in de streefwaarden als in de gegevens van Nuffic gebaseerd op nationaliteit. Dit kan een overschatting geven van de daadwerkelijke internationale mobiliteit in het kader van een opleiding, omdat hierin ook studenten worden meegerekend die wellicht al jaren in Nederland wonen en niet speciaal voor een studie naar Nederland zijn gekomen. Internationaal wordt ernaar gestreefd om internationale mobiliteit te meten aan de hand van het land van vooropleiding en/of het land van permanente woonachtigheid. Omdat de kwaliteit van deze gegevens in Nederland (en veel andere landen) echter nog niet voldoende is, wordt door

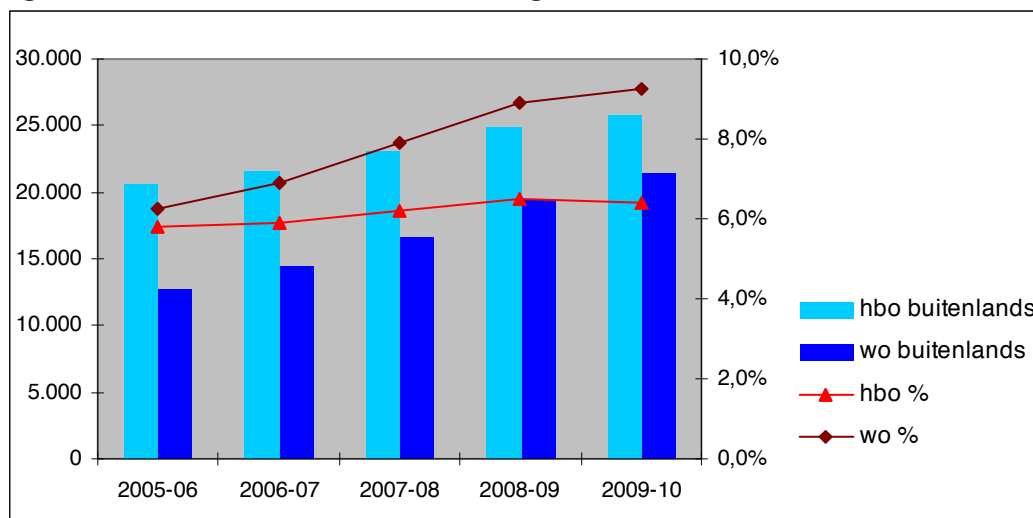
²⁵ De gegevens in deze paragraaf zijn afkomstig uit Mobiliteit in Beeld 2010 van Nuffic, tenzij anders vermeld.

Nuffic vooralsnog nationaliteit gehanteerd als criterium voor mobiliteit. Verder wordt gekeken naar het *bekostigd* hoger onderwijs.

In 2009-2010 waren in het wo 9,3% en in het hbo 6,4% buitenlandse studenten ingeschreven (Figuur 1). De groei ten opzichte van het voorgaand jaar is afgenomen. Het aantal buitenlandse studenten lijkt minder gestegen (hoewel niet helemaal zeker vanwege een groot aantal studenten van onbekende herkomst) en het totaal aantal ingeschreven studenten steeg relatief sterk. Hierdoor daalde het percentage buitenlandse studenten in het hbo licht. In het wo steeg het percentage buitenlandse studenten wel enigszins, maar minder dan in voorgaande jaren. 76% van de buitenlandse studenten doet een (hbo- of wo-) bacheloropleiding, 23% een (hbo- of wo-) masteropleiding. Binnen het wo studeren de meeste buitenlandse studenten in een bacheloropleiding (11.286 bachelorstudenten en 9.958 masterstudenten in 2009-2010).

Van de buitenlandse studenten die in Nederland een opleiding volgen, komt 44% uit Duitsland. Met 20.805 studenten is Duitsland veruit het belangrijkste ‘aanleverende’ land voor het Nederlands hoger onderwijs (Tabel 12). Op de tweede plaats staat China en België is derde. Vooral het aantal Duitse studenten is de afgelopen vijf jaar sterk toegenomen. Het aantal studenten uit België en China bleef de afgelopen vijf jaar op ongeveer hetzelfde niveau. Verder is het belang van met name Bulgarije en Turkije toegenomen. Het aantal Bulgaarse studenten verdrievoudigde en het aantal Turkse studenten verdubbelde in de laatste vijf jaar.

Figuur 1 Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo en wo

Bron: Mobiliteit in Beeld 2010, Nuffic

Tabel 12 Top 8 aantal buitenlandse studenten in Nederland 2009-2010

Duitsland	20.805
China	3.663
België	2.176
Bulgarije	1.174
Turkije	1.014
Indonesië	925
Polen	898
Frankrijk	824

Bron: Mobiliteit in Beeld 2010, Nuffic

De grootste toename (in één jaar) binnen de EU komt uit Letland en Roemenië, met een toename van respectievelijk 42% en 35%. Ook was er een toename van studenten uit Litouwen, Slowakije, Bulgarije, Tsjechië, Hongarije, Ierland en Italië.

Tabel 13 Buitenlandse studenten in het bekostigde wo per CROHO-onderdeel

	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10
Economie	3.495	3.660	4.331	5.291	5.680
Gedrag & Maatschappij	2.786	3.230	3.830	4.504	5.094
Techniek	1.749	1.989	2.301	2.711	3.022
Taal & Cultuur	1.460	1.679	1.892	2.097	2.292
Natuur	1.020	1.200	1.342	1.485	1.578
Rechten	600	758	967	1.227	1.325
Landbouw & Natuurlijke omgeving	909	968	1.022	1.126	1.240
Gezondheidszorg	711	814	938	1.060	1.155
Onderwijs	46	50	42	53	45
Totaal	12.776	14.348	16.665	19.554	21.431

Bron: Mobiliteit in Beeld 2010, Nuffic

Tabel 14 Buitenlandse studenten in het bekostigde wo per CROHO-onderdeel, percentages

	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10
Landbouw & Natuurlijke omgeving	20,2%	21,6%	21,7%	21,8%	21,8%
Economie	10,8%	11,5%	13,5%	15,6%	15,4%
Gedrag & Maatschappij	6,4%	7,5%	8,7%	10,0%	10,6%
Techniek	6,7%	7,6%	8,6%	9,8%	10,4%
Natuur	6,9%	7,8%	8,4%	8,8%	8,8%
Taal & Cultuur	5,0%	5,4%	6,0%	6,4%	6,7%
Rechten	2,3%	2,9%	3,6%	4,5%	4,7%
Gezondheidszorg	2,7%	2,9%	3,3%	3,6%	3,8%
Onderwijs	4,4%	4,8%	3,9%	4,8%	3,5%
Totaal	6,3%	6,9%	7,9%	8,9%	9,3%

Bron: Mobiliteit in Beeld 2010, Nuffic

Gekeken naar de *aantallen* buitenlandse studenten, zijn in het bekostigde wo vooral de CROHO-onderdelen Economie en Gedrag & Maatschappij populair (Tabel 13). Overigens steeg in 2009-2010 in alle CROHO-onderdelen behalve Onderwijs het aantal buitenlandse inschrijvingen.

Wanneer we kijken naar de *percentages* buitenlandse studenten per CROHO-onderdeel zien we een ander beeld (Tabel 14). Deze geven een idee van de relatieve populariteit van een sector onder buitenlandse studenten. Met 21,8% buitenlandse studenten springt Landbouw eruit, op enige afstand gevolgd door Economie, Gedrag & Maatschappij en Techniek. Sinds 2005-2006 is in alle onderdelen het aandeel buitenlandse studenten gestegen, met uitzondering van Onderwijs. De afname van de groei ten opzichte van vorig jaar zien we ook bij de afzonderlijk onderdelen terug.

Tabel 15 Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo per CROHO-onderdeel

	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10
Economie	8.383	9.027	10.091	11.336	11.876
Taal & Cultuur	4.265	4.329	4.369	4.296	4.174
Gedrag & Maatschappij	1.890	2.108	2.301	2.497	2.912
Gezondheidszorg	1.868	2.070	2.250	2.455	2.536
Techniek	2.252	2.237	2.387	2.484	2.457
Onderwijs	932	997	1.020	1.086	1.107
Landbouw & Natuurlijke omgeving	1.018	836	712	722	681
Totaal	20.608	21.604	23.130	24.876	25.743

Bron: Mobiliteit in Beeld 2010, Nuffic

Tabel 16 Buitenlandse studenten in het bekostigde hbo per CROHO-onderdeel, percentages

	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10
Taal & Cultuur	26,5%	26,0%	25,7%	24,7%	23,6%
Landbouw & Natuurlijke omgeving	12,1%	10,3%	9,1%	9,1%	8,2%
Economie	6,8%	7,0%	7,4%	8,0%	8,0%
Gezondheidszorg	6,2%	6,6%	7,0%	7,2%	7,1%
Gedrag & Maatschappij	3,8%	4,0%	4,2%	4,3%	4,7%
Techniek	3,9%	3,9%	4,1%	4,1%	3,9%
Onderwijs	1,3%	1,4%	1,5%	1,7%	1,7%
Totaal	5,8%	5,9%	6,2%	6,5%	6,4%

Bron: Mobiliteit in Beeld 2010, Nuffic

In het hbo heeft Economie, wat betreft aantallen, de meeste buitenlandse studenten (Tabel 15). In het onderdeel Taal & Cultuur studeerden in 2009-2010 evenals in het jaar ervoor minder buitenlandse studenten. Ook zijn er in 2009-2010 minder buitenlandse studenten ingeschreven bij Landbouw en Techniek. Relatief gezien kent het onderdeel Taal & Cultuur de meeste buitenlandse studenten in 2009-2010, op ruime afstand gevolgd door Landbouw, Economie en Gezondheidszorg (Tabel 16). Zowel in de sector Taal & Cultuur als in de sector Landbouw is het percentage buitenlandse studenten in vijf jaar afgenomen. Over het geheel zien we gelijkblijvende of licht dalende percentages. Alleen in de sector Gedrag & Maatschappij kan een lichte groei waargenomen worden.

Tabel 17 Top 10 aantallen buitenlandse studenten aan ho-instellingen

Universiteit Maastricht	5760
Saxion Hogescholen	3003
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	2513
Fontys Hogescholen	2337
Stenden Hogeschool	2251
Technische Universiteit Delft	2239
Universiteit van Amsterdam	2047
Hogeschool Zuyd	1875
Rijksuniversiteit Groningen	1812
Hanzehogeschool Groningen	1678

Bron: Mobiliteit in Beeld 2010, Nuffic

Tabel 17 laat zien dat alle top 5- instellingen nabij de grens met Duitsland liggen.

De studie van Wächter en Maiworm (2008) plaatst het aantal buitenlandse studenten dat Nederland trekt in een Europese context. Hieruit blijkt dat Nederland en andere landen zoals Finland, Noorwegen en Denemarken relatief weinig buitenlandse studenten aantrekken in tegenstelling tot hun relatief grote aanbod van Engelstalige programma's. Zij verklaren deze tegenstelling uit het gegeven dat Nederland en de noordelijke landen met talen die over de wereld zelden worden gesproken uit zichzelf geen grote aantallen internationale studenten zullen aantrekken en als tegenmaatregel juist veel Engelstalige opleidingen moeten aanbieden.

Internationale staf

In 2005 heeft Research voor Beleid een onderzoek gedaan in opdracht van Nuffic naar de internationale mobiliteit van kenniswerkers in het hoger onderwijs²⁶. Een belangrijke uitkomst van dit onderzoek was dat er een gebrek is aan vergelijkbare en bruikbare (internationale) data. Dat probleem ligt enerzijds bij de definitie van het begrip kenniswerker in het hoger onderwijs. Anderzijds ligt er een probleem bij de verschillende databronnen, die allen slechts een stukje van de puzzel bevatten, de meetbaarheid van het gegeven en een gebrek aan registratie. De Nederlandse koepelorganisaties in het hoger onderwijs hebben in het verleden geen behoefte gehad aan dergelijke informatie. Binnen de verschillende instellingen wordt dit gegeven nauwelijks geregistreerd. In de meeste gevallen hebben universiteiten alleen zicht op de nationaliteit van de medewerkers, maar dit geeft een vertekend (en overschat) beeld van de internationale mobiliteit. Daarnaast worden ook de gegevens van wetenschappelijk medewerkers die via de tweede geldstroom worden gefinancierd bij een aantal instellingen niet centraal bijgehouden. Ook de hogescholen hebben geen structurele registratie van de nationaliteit van de docenten en lectoren. De inschatting is dat er weinig buitenlandse kenniswerkers in het hbo werken, met uitzondering van de kunsthogescholen en enkele internationale opleidingen. De VSNU heeft destijds aangegeven dat zij gegevens van de universiteiten wil gaan verzamelen. Zij zijn momenteel gegevens aan het verwerken en zullen deze binnenkort vrijgeven.

Op basis van vele verschillende bronnen, is door Research voor Beleid een schatting gemaakt van de buitenlandse kenniswerkerspopulatie in het Nederlands hoger onderwijs. Het gegeven nationaliteit was hierin leidend. Hoewel er bezwaren kleven aan deze benadering, is dit het enige gegeven dat voldoende beschikbaar is. Naar schatting is zo'n 20% van de wetenschappelijke populatie een buitenlandse kenniswerker (Tabel 18). Dat betekent dat er ongeveer 5.000 buitenlandse en 20.500 Nederlandse wetenschappers werkzaam zijn bij de 14 bekostigde universiteiten. Bij de technische universiteiten ligt dit aandeel op 32%, bij de algemene universiteiten op 16%. In de HOOP-gebieden Techniek en Natuur is het percentage buitenlandse wetenschappers het hoogst, in beiden sectoren 32%. In het HOOP-gebied Landbouw werken 16% buitenlandse kenniswerkers en in de overige HOOP-gebieden werken naar schatting 13% buitenlandse wetenschappers.

De hogescholen zijn wat betreft hun staf minder internationaal dan de universiteiten. Ze hebben naar schatting 3% buitenlandse docenten en lectoren in dienst. Dat betekent dat er naar

²⁶ Grijpstra & Buiskool, 2005

schatting 600 buitenlandse en 19.500 Nederlandse docenten en lectoren werkzaam zijn bij de 44 hogescholen aangesloten bij de HBO-raad. Bij de kunsthogescholen ligt het percentage waarschijnlijk hoger.

Tabel 18 Schatting percentage buitenlandse kenniswerkers

	Geschat % buitenlandse kenniswerkers
Wo	20%
- Technische universiteiten	32%
- Algemene universiteiten	16%
Hbo	3%

Uit de Wetenschaps- en Technologie Indicatoren 2008²⁷ blijkt dat Nederland relatief weinig hooggeschoolde migranten aantrekt (potentiële kenniswerkers in hbo en wo). Om te komen tot een meer uitnodigend beleid voor kennismigranten worden toegangsregels en procedures voor kenniswerkers aangepast. In 2009 is de Europese 'blauwe kaart' geïntroduceerd: een werkvergunning voor 'knappe koppen' van buiten Europa, te vergelijken met de Amerikaanse 'green card'. Daarnaast is een onderzoek ingesteld of de bureaucratie voor kennismigranten minder kan²⁸. Hiermee zou de drempel om bijvoorbeeld aan een Nederlandse universiteit te gaan werken in de toekomst verlaagd moeten worden.

Zowel wat betreft docenten- en studentenpopulatie als het opleidingsaanbod is het hbo relatief minder internationaal dan het wo. Een groot deel van de buitenlandse studenten die Nederland aantrekt komt uit Duitsland en zij lijken vooral te kiezen voor hoger onderwijsinstellingen in de grensstreek. Hoeveel van hen daadwerkelijk een Engelstalige opleiding kiest is niet bekend, omdat de instellingen ook cursussen Nederlands aanbieden voor Duitse studenten zodat zij in een Nederlandse opleiding kunnen instromen. Van het andere deel buitenlandse studenten kan verwacht worden dat zij (met uitzondering van de Vlaamse studenten) een Engelstalige opleiding volgen. Het aantal buitenlandse studenten is de afgelopen jaren gestegen, maar hun aandeel lijkt relatief laag in verhouding tot het grote Engelstalige opleidingsaanbod. Dit is vooral zichtbaar in het wo, waar buitenlandse studenten vaker een bachelor dan een master doen, ondanks het grotere Engelstalige masteraanbod.

3.4 Taalbeleid

In deze paragraaf wordt kort de beleidsmatige achtergrond van Engelstalig onderwijs in Nederland geschetst. De belangrijkste ontwikkelingen in Engelstalig onderwijs in Nederland bevinden zich in het tweetalig onderwijs (tto) in het voorgezet onderwijs en het Engelstalig opleidingsaanbod in het hoger onderwijs.

Voortgezet onderwijs

De missie van het tweetalig onderwijs in Nederland is het stimuleren van taalvaardigheid en een Europese en internationale oriëntatie van leerlingen in het Nederlandse voortgezet onderwijs, met als

²⁷ NOWT, 2008

²⁸ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/wetenschap/meer-wetenschappers-naar-nederland>

doel deze tweetalige leerlingen te laten excelleren binnen hun schoolsoort²⁹. Tto houdt in dat bij een gedeelte van de niet-talige vakken een andere taal dan de moedertaal als instructie- en communicatietaal wordt gebruikt. Er wordt gebruik gemaakt van Content and Language Integrated learning (CLIL). Scholen die tweetalig onderwijs willen aanbieden, worden daarbij begeleid door het Europees Platform, dat in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap werkt.

In 1989 startte de eerste school in het voortgezet onderwijs met tweetalig vwo-onderwijs³⁰. In 2010 zijn er 140 vo-scholen die tto aanbieden. Op dit moment komt het tto overwegend voor als tweetalig vwo, waarvan er in het schooljaar 2010/2011 115 scholen zijn. Daarnaast zijn er in 2010 25 scholen met tweetalig havo, en zijn circa 25 scholen bezig met de voorbereiding op tweetalig vmbo. Op het merendeel van de scholen is de vreemde taal Engels, hoewel er ook een school is die tweetalig onderwijs Duits-Nederlands geeft, op vwo en vmbo. Scholen met tweetalig onderwijs zijn populair, ze hebben over het algemeen toelatingsprocedures en wachtlijsten³¹.

De VO-Raad en het Europees Platform maken zich sterk voor meer internationalisering van het voortgezet onderwijs, met als voorbeeld het tto³². Ze stellen dat het voortgezet onderwijs de taak heeft om jongeren voor te bereiden op internationaal hoger onderwijs, zoals anderstalige internationale opleidingen. En, internationalisering bevordert de kwaliteit van het onderwijs. Voor de scholen, zo stellen VO-Raad en Europees Platform, bevindt de winst van een bijzonder internationaal aanbod zich in een betere profilering en het aantrekken van meer leerlingen.

Hoger onderwijs

De keuze voor Engelstalig onderwijs maakt in feite deel uit van het internationaliseringsbeleid, zowel op landelijk niveau als op het niveau van de hogescholen en universiteiten. Een expliciet taalbeleid voor het hoger onderwijs wordt door de Nederlandse overheid niet gevoerd. Daarom in deze paragraaf een korte schets van het Nederlandse internationaliseringsbeleid in het hoger onderwijs. Vervolgens wordt meer ingegaan op beleidskeuzes van hoger onderwijsinstellingen.

In Nederland is in 2003 de bachelor-masterstructuur ingevoerd. Er is in ons land fors en vroeg ingezet op het Bolognaproces. In bijvoorbeeld Spanje is de invoering van het bachelor-masterstelsel nog gaande (hoewel in de eindfase). Met het drie-cycli-systeem (bachelor, master, PhD) dat door steeds meer landen is geadopteerd, wordt de mobiliteit van studenten vergemakkelijkt.

Het aantal studenten dat in het buitenland gaat studeren is wereldwijd sterk gestegen sinds 1975³³. Aanvankelijk werd het studeren in het buitenland vooral gestimuleerd vanuit het aanhalen van de banden tussen landen. Vooral vanuit Europa was het kweken van wederzijds begrip tussen jonge Europeanen een speerpunt van beleid. Door de tijd heen zijn echter economische factoren een steeds grotere rol gaan spelen. Lagere transportkosten en de verspreiding van nieuwe en snellere (communicatie)technologieën zorgden in de jaren '80 en '90 voor steeds meer onderlinge

²⁹ Tto brochure 'Thuis in de wereld. Een visie op tweetalig onderwijs in Nederland'. Landelijk netwerk voor tweetalig onderwijs & Europees Platform.

³⁰ <http://www.europeesplatform.nl/sf.mcgi?2622&cat=637>

³¹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Tweetalig_onderwijs

³² Beleidsnotitie Internationalisering Europees Platform een VO-Raad, mei 2008.

³³ OECD, 2010

afhankelijkheid van economieën. Deze ontwikkelingen en de internationalisering van de arbeidsmarkt gaven een sterke impuls aan internationaal onderwijs en studeren in het buitenland³⁴.

De Nederlandse overheid heeft in 2008 in de internationaliseringsagenda 'Het Grenzeloze Goed' haar motieven en doelen voor het internationaliseringsbeleid geformuleerd. Internationalisering moet bijdragen aan de kwaliteit van het Nederlands hoger onderwijs. Zij wil onder andere de internationale positionering en oriëntering van het Nederlandse hoger onderwijs stimuleren. Een middel daartoe is het aantrekken van meer (excellente) buitenlandse studenten. Naast een bijdrage aan de kwaliteit, leveren zij meteen een directe economische bijdrage. De keuze voor Engelstalig onderwijs wordt hierin niet benoemd en maakt in de praktijk onderdeel uit van de internationaliseringstrategieën van onderwijsinstellingen.

Eind 2010 is een motie aangenomen waarmee de regering toezeit om gezien de bijdrage die internationale studenten kunnen leveren aan de financiële middelen van hoger onderwijsinstellingen en het onderwijskundig klimaat van opleidingen, de opbrengsten van internationale studenten in kaart te gaan brengen. Zo nodig zal de regering ook komen met voorstellen om het aantrekken van internationale studenten verder te bevorderen.

Los van onderwijsbeleid is er wel sprake van een duidelijk taalbeleid op Europees niveau³⁵. Binnen Europa is het taalbeleid erop gericht om taaldiversiteit te beschermen en talenkennis te stimuleren, vanwege culturele identiteit en sociale integratie, maar ook omdat meertalige burgers beter hun voordeel kunnen doen met de educatieve, professionele en economische mogelijkheden die door Europa worden gecreëerd. Het doel is een Europa waarin iedereen minstens twee andere talen spreekt naast zijn of haar moedertaal.

Wat betreft de taal van het onderwijs is in Nederland het volgende vastgelegd in de Wet op hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (artikel 7.2 Taal):

Het onderwijs wordt gegeven en de examens worden afgenomen in het Nederlands. In afwijking van de eerste volzin kan een andere taal worden gebezigd:

- a. wanneer het een opleiding met betrekking tot die taal betreft,
- b. wanneer het onderwijs betreft dat in het kader van een gastcollege door een anderstalige docent gegeven wordt, of
- c. indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de studenten daartoe noodzaakt, overeenkomstig een door het instellingsbestuur vastgestelde gedragscode.

In 2009 is op verzoek van kamerlid Bosma (PVV), die vreesde voor de uitholling van de positie van het Nederlands door een toename van Engelstalige vakken in het hoger onderwijs, een inventarisatie

³⁴ OECD, 2010

³⁵ http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/index_en.htm

gemaakt van de mate van Engelstalig hoger onderwijs en het niveau van het Engels³⁶. Minister Plasterk, de toenmalige minister van OCW, stelde in zijn reactie op het verzoek het volgende³⁷:

“Ik hecht eraan aan te benadrukken dat het aanbod van Engelstalig onderwijs in Nederland van groot belang is voor de internationale concurrentiepositie van onderwijs en onderzoek in Nederland. Ten eerste wordt door middel van Engelstalig hoger onderwijs de Nederlandse student voorbereid op de groeiende internationale arbeidsmarkt. Ten tweede kunnen Nederlandse instellingen beter concurreren met de buitenlandse universiteiten en daarmee de opleidingen in ons land naar een hoger niveau tillen. Ten derde worden buitenlandse studenten door het aanbod van Engelstalig onderwijs sterker aangetrokken naar onze opleidingen, waardoor dankzij de *international class room* die dan ontstaat het kwaliteitsniveau van het onderwijs in Nederland verder versterkt kan worden.”

In 2007 heeft de Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen Nederland voor de tweede maal sinds 2001 een onderzoek gedaan naar het Engelstalig opleidingsaanbod van Nederlandse en Vlaamse universiteiten en de verwachte ontwikkelingen³⁸. Interessant zijn de toekomstverwachtingen van de universiteiten. Een aantal universiteiten (Universiteit van Amsterdam, Technische Universiteit Eindhoven en Universiteit van Tilburg) verwachtte in 2007 geen verandering in hun Engelstalig opleidingsaanbod. De Vrije Universiteit, Technische Universiteit Delft en Universiteit Leiden geven aan dat zij verwachten dat de bacheloropleidingen vooral Nederlandstalig blijven. Universiteiten die verwachten dat het Engelstalig onderwijs aan hun instelling zal toenemen zijn de Rijksuniversiteit Groningen (meer Engelstalige masters, maar niet alle), Universiteit Maastricht, Radboud Universiteit Nijmegen (masters), Erasmus Universiteit Rotterdam (bachelors), Universiteit Twente (masters), Universiteit Utrecht en Wageningen Universiteit.

De meeste universiteiten beschikken over een gedragscode met betrekking tot de voertaal van het onderwijs. Hierin worden de spelregels vastgelegd die verbonden zijn aan de voertaal van het onderwijs. Sommige universiteiten hebben hierin ook de beleidskeuze voor een bepaalde voertaal vastgelegd. De gedragscodes gaan veelal over de kwaliteit van het Engels en de eisen die worden gesteld aan de Engelse taalbeheersing van studenten en docenten. Een zoekactie op internet naar gedragscodes met betrekking tot de voertaal op hogescholen, heeft niet geleid tot resultaten. Kennelijk speelt het thema niet bij hogescholen en/of maken zij dergelijke informatie niet extern toegankelijk via hun websites.

Het aantal universiteiten dat een expliciet taalbeleid heeft lijkt beperkt. De beleidskeuze voor Engelstalig of Nederlandstalig onderwijs lijkt veelal deel uit te maken van het internationaliseringsbeleid (opgenomen in een strategisch plan of instellingsplan). Er zijn universiteiten die een expliciet taalbeleid benoemen, maar voorbeelden hiervan op internet hebben een vrij beperkt bereik en betreffen bijvoorbeeld het niveau van taalbeheersing, toetsing en scholing.

³⁶ Kamerstuk 31 700 VII, nr. 158

³⁷ Kamerstuk 31 700 VII, nr. 207

³⁸ Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen Nederland, 2008.

Het Taalloket voert het taalbeleid van de Vrije Universiteit (VU) uit onder het mom ‘geen goed onderwijs zonder goede taalbeheersing’³⁹. Het taalbeleid van de VU betreft niet zozeer de keuze voor Engels of Nederlands, maar heeft ten doel dat studenten, docenten en overige medewerkers moeten kunnen deelnemen aan onderwijs en onderzoek zonder belemmeringen op het gebied van beheersing van de taal waarin het onderwijs wordt verzorgd: Nederlands of Engels. Studenten leggen aan het begin van hun bacheloropleiding een taaltoets Nederlands af en moeten zo nodig op bijspijkerkursus. Docenten die Engelstalig onderwijs geven krijgen een taaltoets Engels.

De Universiteit Twente heeft een taalbeleid vastgesteld waarin de vereisten en faciliteiten op het gebied van Engelse taalvaardigheid zijn vastgesteld⁴⁰. Voor docenten en sleutelfiguren in onderwijs en dienstverlening is een norm vastgesteld aan de hand van het Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) van de Europese Raad. Het CEFR maakt gebruik van een indeling in 6 niveaus van taalbeheersing. Deze indeling wordt op veel instellingen gebruikt als norm voor taalbeheersing.

De Radboud Universiteit Nijmegen stelt in haar Strategisch Plan dat zij voorbereidt op een internationaal georiënteerde arbeidsmarkt en dat het onderwijs daarop toegesneden moet zijn⁴¹. Van afgestudeerden mag verwacht worden dat zij in een internationale omgeving taalvaardig zijn. De ontwikkeling van Engelstalige masteropleidingen gaat door, maar de bacheloropleidingen blijven in beginsel Nederlandstalig. Er wordt echter wel meer aandacht besteed aan Engelse taalvaardigheid met het oog op internationale uitwisseling tijdens de studie en als voorbereiding op de eigen Engelstalige masters. In iedere bacheloropleiding wordt daarom een aantal vakken in het Engels gegeven. Dit zijn meteen de vakken waaraan internationale uitwisselingsstudenten kunnen deelnemen. De universiteitsbrede Commissie Taalbeleid Engels is ingesteld om met voorstellen te komen om het gebruik van de Engelse taal binnen de Radboud Universiteit te helpen verankeren, de kwaliteit ervan te borgen en de interculturele vaardigheden van medewerkers en studenten te verbeteren. Zij hebben hun bevindingen en adviezen vastgelegd in een Notitie Taalbeleid⁴². Als achtergrond van het groeiende aanbod Engelstalige opleidingen aan de Radboud Universiteit worden het ontstaan van de Europese Hoger Onderwijsruimte en de groei van de internationale onderwijsvraag genoemd. Anderzijds is het een gevolg van bewust beleid, gericht op het tot stand brengen van onderwijs en onderzoek dat zich kan meten aan internationale kwaliteitsnormen van hoog niveau.

De Universiteit Maastricht, die nu relatief het grootste aanbod Engelstalige opleidingen heeft, is deze ontwikkeling in 1985 gestart met een meertalige opleiding International Business, in het Engels, Frans en Duits⁴³. Hiermee wilde zij studenten uit grenslanden Duitsland en België werven. Het motief was duidelijk: het aantal Nederlandse studenten daalde. Zonder aanwas van nieuwe (buitenlandse) studenten zouden opleidingen te klein worden en moeten verdwijnen. Het programma werd een succes, maar niet met Frans en Duits. De opleiding trok juist ook studenten uit andere Europese landen aan en het was onmogelijk om deze groep te verplichten om drie vreemde talen te beheersen. Het resultaat was dat men overging op het Engels. In de jaren ‘90 volgden meer

³⁹ http://www.taalloket.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/PDF/LTM_2010_4_46-47_Taalloket.pdf

⁴⁰ http://www.utwente.nl/pao/info_over/taalbeleid/

⁴¹ <http://www2.ru.nl/emags/sp2009/#/32/>

⁴² http://www.ru.nl/radboudintolanguages/taaltrainingen/vreemde_talen/engels/taalbeleid_engels/

⁴³ Informatie in deze alinea afkomstig uit interview met Bob Wilkinson, senior docent Talencentrum Universiteit Maastricht

Engelstalige programma's tot het aantal Engelstalige programma's dat de Universiteit Maastricht nu aanbiedt. Nu zijn het vooral Duitse studenten die in Maastricht gaan studeren. Om een beter evenwicht te krijgen in de studentenpopulatie werft Maastricht actief in andere landen, ook buiten de Europese Unie. Bijkomend voordeel van deze laatste groep is het hogere, meer kostendekkende, collegegeld. Andere motieven voor een internationaal opleidingsbod zijn het voorbereiden op de mondiale markt, ook als afgestudeerden in Nederland blijven, en het creëren van aantrekkelijke mogelijkheden zoals een buitenlandse stage.

Motieven voor Engelstalig onderwijs worden in formele uitingen zoals strategische plannen vaak niet expliciet gemaakt. Beleid wat betreft Engelstalig onderwijs maakt zoals gezegd vaak deel uit van een internationaliseringsbeleid en wordt niet apart gemotiveerd. Wächter en Maiworm (2008) hebben in hun studie naar Engelstalige programma's in Europa de motieven voor het invoeren van Engelstalige opleidingen bevestigd. Meer dan driekwart van de instellingen noemt de volgende drie motieven:

- Het aantrekken van buitenlandse studenten in het algemeen
- Het voorbereiden van de eigen studenten voor de internationale markt
- Het aanscherpen van het profiel van de universiteit

Ongeveer de helft van de instellingen noemt ook:

- Het verzekeren van een onderzoeksbasis door het werven van toekomstige PhD studenten
- Voorzien in hoog niveau onderwijs voor studenten uit de derde wereld

Het aantrekken van internationale studenten als compensatie voor gebrek aan inschrijvingen van studenten uit het eigen land en het verbeteren van het instellingsinkomen door inkomsten uit collegegelden wordt door een relatief kleine groep genoemd. Dit lijkt enigszins in tegenspraak met de ontwikkeling die we eerder signaleerden, betreffende internationalisering vanwege economische motieven. Er kan echter in het onderzoek sprake zijn geweest van sociale wenselijkheid bij het benoemen van de motieven.

3.5 Nationale taal en cultuur

Terwijl in Vlaanderen al een hevig debat woedde over Engelstalig hoger onderwijs, leek dit thema in Nederland lange tijd tot weinig discussie te leiden. In 2009 sprak de Onderwijsraad zich voor het eerst uit over mogelijke negatieve gevolgen van 'verengelsing' van het hoger onderwijs (zie Hoofdstuk 1). Ook in de media lijkt de belangstelling voor het onderwerp enigszins toe te nemen.

In een interview met Nrc Handelsblad⁴⁴ geeft hoogleraar Draaisma van de Rijksuniversiteit Groningen aan zich te storen aan de vanzelfsprekendheid waarmee Engels zijn opmars maakt als voertaal aan Nederlandse universiteiten. Volgens Draaisma blokkeert het toenemende gebruik van de Engelse taal toegang tot de eigen taal. In een bijdrage aan de bundel 'Nederlands in hoger onderwijs

⁴⁴ NRC.nl, How do you underbuild that? 7 maart 2009

en wetenschap?’ waarin verschillende betrokkenen uit het Vlaamse en Nederlandse hoger onderwijs zich kritisch uitlaten over de verengelsing van de sector, stelt hij dat “bij alle pogingen die we doen om een kosmopolitische instelling te bevorderen (we) moeten (...) oppassen dat we niet ongemerkt de wereld laten verdwijnen waarin men kosmopoliet kan zijn”⁴⁵.

Van Marle⁴⁶, hoogleraar aan de Open Universiteit, pleit voor een doordacht taalbeleid. Domeinverlies van een taal is een marginaliseringsproces dat er voor zorgt dat er steeds minder in een taal kan worden uitgedrukt. Een cultuurtaal als het Nederlands kan dan degraderen tot een ‘ huis-, tuin- en keukentaal’ en uiteindelijk zelfs geheel verdwijnen. Van Marle betreurt het dat de Nederlandse standaardtaal zo weinig als waardevol wordt gezien. De standaardtaal is om diverse redenen van groot belang: zij verschaft toegang tot het onderwijs, neemt belemmeringen weg in het algemeen maatschappelijk verkeer, ontnemt anderen mogelijkheden te discrimineren en bovendien versterkt een standaardtaal iemands gevoel voor eigenwaarde en culturele identiteit, of draagt daar op zijn minst toe bij, aldus Van Marle.

Draaisma⁴⁷ merkt op dat internationalisering aan Nederlandse universiteiten niet meer is dan anglisering, of zelfs veramerikanisering. De Nederlandse publicist en politiek commentator Von der Dunk⁴⁸ stelt zelfs dat Nederland door de verengelsing van het hoger onderwijs een bepaalde politieke kant op wordt gedreven. In zijn ogen wordt Nederland door een eenzijdige oriëntatie steeds meer onderhorig aan een Amerikaans-Angelsaksische monocultuur. Er zou dus steeds minder ruimte over blijven voor de eigen, Nederlandse cultuur.

Er zijn dus een aantal kritische geluiden met betrekking tot taal en cultuur van (veelal taalkundige) experts, maar anders dan in Vlaanderen ziet men deze bedenkingen nauwelijks terug in het Nederlandse publieke of politieke debat. Veel discussies in de media en internetfora over Engelstalig hoger onderwijs gaan niet zo zeer over *of* er in het Engels gedoceerd moet worden, maar over de *kwaliteit* van het Engels van de docenten en de mogelijke invloed die dit kan hebben op het onderwijs en de informatieoverdracht. Er is hierover in Nederland nog niet veel onderzoek gedaan. Uitzondering vormt het promotieonderzoek van Klaassen⁴⁹ onder studenten van de TU Delft die een Engelstalige opleiding volgden. Hieruit bleek dat er in het eerste half jaar moeite bestond met de overschakeling. Daarna verdween het effect en hadden studenten die onderwijs in het Engels volgden even goede resultaten als studenten in Nederlandstalige programma’s. Uit recent onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen blijkt dat Engelstalig onderwijs ook niet ten koste gaat van de leerprestaties van tto-leerlingen: de eindexamencijfers van tto-leerlingen wijken niet af van het gemiddelde behalve voor Engels, daarvoor scoren ze hoger⁵⁰. Volgens Renate Klaassen worden docenten wel extra belast door Engelstalig onderwijs. Naast vakkennis en didactische kennis wordt dan ook kennis van het Engels vereist. Het doceren in het Engels wordt door docenten als lastiger ervaren. Improviseren gaat hen minder gemakkelijk af⁵¹.

⁴⁵ Draaisma, 2010

⁴⁶ Van Marle, 2010

⁴⁷ Draaisma, 2010

⁴⁸ Von der Dunk, 2010

⁴⁹ Klaassen, 2001

⁵⁰ Trouw, Tweetalig onderwijs scoort goed. 20 januari 2011

⁵¹ NRC.nl, How do you underbuild that? 7 maart 2009

Wanneer we de personen die geraadpleegd zijn voor dit onderzoek expliciet vragen naar de mogelijke bedreiging van het Engelstalig onderwijs voor de Nederlandse taal en cultuur, is over het algemeen de opinie dat taal zich nu eenmaal ontwikkelt. Dat betekent in deze tijd ook dat er woorden uit het Engels in het Nederlands worden opgenomen, zoals dat ooit ook met Frans gebeurde. Engelstalig (hoger) onderwijs is echter niet de enige factor in deze ontwikkeling. Ook internationale handel en mobiliteit, toerisme en media zijn hierop van invloed. Het leren en gebruiken van de ene taal hoeft beslist niet ten koste te gaan van de andere taal, aldus Durk Gorter, onderzoekshoogleraar bij Ikerbasque, Spanje (persoonlijke communicatie). Verengelsing *kan* een bedreiging zijn voor het Nederlands, maar met de juiste inspanningen kan de taal levend gehouden worden door bijvoorbeeld televisie en kranten in het Nederlands te houden en immigranten te stimuleren om Nederlands te leren. Want, stelt Michelle Mellion, adviseur Engelse taal van de Nijmegen School of Management, Radboud Universiteit, als in een dergelijke context de Nederlandse taal verdwijnt, is de taal ten dode opgeschreven (persoonlijke communicatie). Dan wordt het Nederlands een taal die alleen nog maar op straat gehoord wordt en wordt gesproken in informele settings, of zoals van Marle⁵² stelde een ‘huis-, tuin- en keukentaal’. Renate Klaassen (persoonlijke communicatie) vraagt zich af of het niet al een gepasseerd station is om het Nederlands te willen beschermen. Het beroepenveld is al internationaal. In veel grote bedrijven is alle communicatie al in het Engels. Hoe Europees we worden, hoe minder relevant de eigen taal wordt. De keuze om in het onderwijs maatregelen te nemen om het Nederlands te behouden is een politieke, aldus Klaassen.

Vergaande verengelsing kan volgens de geraadpleegde actoren gevolgen hebben voor de samenleving. Wanneer een bepaalde vorm van tweetaligheid steeds gebruikelijker wordt, kunnen mensen die het Engels niet op een zeker niveau beheersen in toenemende mate een achterstand oplopen in de maatschappij. Deze achterstand kan variëren van de mate waarin zij informatie kunnen verkrijgen tot het vinden van werk, zegt Annemieke Meijer van IVLOS, Universiteit Utrecht (persoonlijke communicatie). Er kan een tweedeling in de maatschappij ontstaan tussen het hoger opgeleide Nederlandstalige bevolkingsdeel die Engels als tweede taal heeft en de het deel van de bevolking dat lager opgeleid is en dit niet heeft. Het risico van het creëren van een elite bestaat ook bij het tto, wanneer dat vooral op de betere vwo-scholen wordt gegeven (Renate Klaassen, persoonlijke communicatie). Een ander gevolg kan zijn dat door een toename van het gebruik van Engels in de wetenschap er op den duur ‘typisch Nederlandse’ onderwerpen uit de geesteswetenschappen en de sociale wetenschappen verdwijnen. Deze zijn niet interessant voor buitenlandse wetenschappelijke tijdschriften. En het zijn juist internationale (Engelstalige) publicaties die het zwaarst wegeen in de wetenschap (Annemieke Meijer, IVLOS). Dit kan ook gevolgen hebben voor het onderwijs in deze vakgebieden. De meeste afgestudeerden zullen uiteindelijk toch in Nederland gaan werken en dus (ook) in het Nederlands over hun vakgebied communiceren. De vraag is volgens Bob Wilkinson, Universiteit Maastricht (persoonlijke communicatie) of afgestudeerden nog voldoende in staat zijn om in het Nederlands over hun vakgebied te spreken.

⁵² Van Marle, 2010

3.6 Studentenpeiling

Om zicht te krijgen op de mate waarin Engelstalig onderwijs en een studieomgeving met internationale studenten samenhangen met 'nationale identiteit' en studieklimaat, is een peiling onder studenten uitgezet. De resultaten van deze peiling worden in dit hoofdstuk besproken. Waar gesproken wordt over verschillen, betreft het verschillen die getoetst significant zijn.

Nederlander of Europeaan/wereldburger?

De ondervraagde studenten voelen zich in het algemeen eerder Nederlander dan wereldburger (Tabel 19). Dit geldt sterker voor meisjes dan voor jongens (69% versus 63%), die zich op hun beurt vaker wereldburger voelen (21% versus 15%). Wo- en hbo-studenten verschillen hierover niet van mening. In de sector Gezondheid voelen relatief weinig studenten zich wereldburger (12%).

Studenten die tto hebben gedaan, voelen zich vaker wereldburger dan studenten die dat niet hebben gedaan (Tabel 20). Ook studenten die nu een (gedeeltelijk) Engelstalige opleiding volgen, voelen zich vaker wereldburger, dan studenten die hun opleiding in het Nederlands volgen (

Tabel 21). Voor studenten die hun opleiding geheel in het Engels volgen geldt dit nog sterker dan voor studeren die een deel van hun opleiding in het Engels doen.

Het gevoel wereldburger te zijn is sterker onder studenten die zich in een sterk internationaal gezelschap bevinden, dan onder studenten die geen of weinig internationale medestudenten hebben (Tabel 22).

Tabel 19 Nederlander of wereldburger? (totaal)

	<i>n</i>	%
Nederlander	1809	67
neutraal	430	16
wereldburger	462	17
totaal	2701	100

Tabel 20 Nederlander of wereldburger? (naar tto)

	TTO	geen TTO
Nederlander	55%	68%
neutraal	18%	16%
wereldburger	27%	16%
totaal	222	2476

Tabel 21 Nederlander of wereldburger? (naar Engels als voertaal)

	geheel	gedeeltelijk	niet
Nederlander	56%	66%	71%
neutraal	17%	16%	15%
wereldburger	27%	18%	14%
totaal	322	1000	1379

Tabel 22 Nederlander of wereldburger? (naar % internationale studenten)

	0%	1-25%	>26%
Nederlander	67%	69%	58%
neutraal	18%	15%	17%
wereldburger	15%	16%	25%
totaal	594	1783	324

Belang van de Nederlandse taal en cultuur

Een ruime meerderheid van de studenten vindt de Nederlandse taal en de Nederlandse cultuur belangrijk (Tabel 23, Tabel 24).

Studenten die tweetalig middelbaar onderwijs hebben gevolgd vinden de Nederlandse taal minder vaak belangrijk dan studenten die dat niet hebben gedaan (Tabel 25). Studenten die hun opleiding volledig in het Nederlands volgen vinden de Nederlandse taal belangrijker dan studenten die hun opleiding (gedeeltelijk) in het Engels volgen. Studenten die hun opleiding geheel in het Engels volgen vinden de Nederlandse taal vaker niet belangrijk dan studenten die hun opleiding in het Nederlands volgen (Tabel 26).

Studenten met veel internationale medestudenten vinden de Nederlandse taal minder vaak belangrijk dan studenten die geen of relatief weinig internationale studenten om zich heen hebben (Tabel 27).

Een Engelstalige studie of een omgeving met veel internationale studenten maakt geen verschil als we kijken naar het belang dat wordt gehecht aan de Nederlandse cultuur. Ook tto speelt hierbij geen rol.

Tabel 23 Belang Nederlandse taal (totaal)

	<i>n</i>	%
niet belangrijk	246	9
neutraal	455	17
belangrijk	2000	74
totaal	2701	100

Tabel 24 Belang Nederlandse cultuur (totaal)

	<i>n</i>	%
niet belangrijk	316	12
neutraal	622	23
belangrijk	1763	65
totaal	2701	100

Tabel 25 Belang Nederlandse taal (naar tto)

	tto	geen tto
niet belangrijk	12%	9%
neutraal	22%	16%
belangrijk	66%	75%
totaal	222	2476

Tabel 26 Belang Nederlandse taal (naar Engels als voertaal)

	geheel	gedeeltelijk	niet
niet belangrijk	14%	10%	7%
neutraal	19%	18%	16%
belangrijk	67%	72%	77%
totaal	322	1000	1379

Tabel 27 Belang Nederlandse taal (naar % internationale studenten)

	0%	1-25%	>26%
niet belangrijk	7%	9%	15%
neutraal	14%	17%	22%
belangrijk	79%	74%	63%
Totaal	594	1783	324

Effect Engelstalig onderwijs op de Nederlandse taal en cultuur

De meeste studenten denken dat Engelstalig onderwijs geen of een positief effect heeft op de Nederlandse taal en cultuur (Tabel 28). Jongens en meisjes denken daar hetzelfde over. Wel zijn er verschillen naar hoger onderwijstype: studenten in het wo denken vaker dat er geen invloed is dan studenten in het hbo (wo-ba: 45%; wo-ma 48%; hbo-ba 36%). Hbo'ers denken vaker dan wo'ers dat er een positief effect bestaat (41%, wo-ba 34% wo-ma 29%). Studenten in de bètatechnische sectoren denken relatief vaak dat er geen effect bestaat, terwijl gamma-studenten relatief vaak uitgaan van een positief effect.

Of men tto heeft gedaan speelt geen rol in de beeldvorming. Studenten die hun opleiding in het Nederlands volgen, denken vaker dat Engelstalig onderwijs een negatief effect heeft op de Nederlandse taal en cultuur dan studenten die hun studie gedeeltelijk in het Engels doen (Tabel 29). De laatste groep denkt juist vaker dat er een positief effect van uit gaat, als zijn de verschillen niet groot.

Studenten met veel internationale medestudenten denken vaker dan studenten die geen internationale medestudenten hebben dat er een positief effect is (Tabel 30). Studenten zonder internationale studenten om zich heen, denken relatief vaak dat er een negatief effect is.

Tabel 28 Effect Engelstalig onderwijs op Nederlandse taal en cultuur (totaal)

	<i>n</i>	%
Het heeft een positief effect op de Nederlandse taal en cultuur	933	35
Het heeft een negatief effect op de Nederlandse taal en cultuur	599	22
Het heeft geen effect op de Nederlandse taal en cultuur	1169	43
totaal	2701	100

Tabel 29 Effect Engelstalig onderwijs op Nederlandse taal en cultuur (naar Engels als voertaal)

	geheel	gedeeltelijk	niet
Het heeft een positief effect op de Nederlandse taal en cultuur	36%	37%	32%
Het heeft een negatief effect op de Nederlandse taal en cultuur	20%	17%	26%
Het heeft geen effect op de Nederlandse taal en cultuur	44%	45%	42%
totaal	322	1000	1379

Tabel 30 Effect Engelstalig onderwijs op Nederlandse taal en cultuur (naar % internationale studenten)

	0%	1-25%	>26%
Het heeft een positief effect op de Nederlandse taal en cultuur	31%	35%	39%
Het heeft een negatief effect op de Nederlandse taal en cultuur	27%	22%	15%
Het heeft geen effect op de Nederlandse taal en cultuur	42%	43%	45%
totaal	594	1783	324

Engelstalig onderwijs aan Nederlandse hoger onderwijsinstellingen

Een meerderheid van de studenten vindt Engelstalig onderwijs aan Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs geen probleem, mits er een keuzemogelijkheid is. Meisjes vinden dit vaker (67%) dan jongens (54%). 27% van de studenten is van mening dat er zo veel mogelijk Engelstalig onderwijs zou moeten zijn. Jongens vinden dit vaker (34%) dan meisjes (23%). 8% van de ondervraagden vindt dat de voertaal aan Nederlandse hoger onderwijsinstellingen Nederlands moet zijn.

Wo-studenten (wo-ba: 27%; wo-ma: 37%) vinden vaker dat er zo veel mogelijk in het Engels gedoceerd moet worden dan hbo-studenten (17%). Hbo'ers vinden vaker dat er keuzemogelijk moet zijn (70% versus wo-ba 62%, wo-ma 52%). Het verschil tussen wo-ba en wo-ma is significant.

Studenten in de bètatechnische sectoren en economische sector zijn relatief vaak van mening dat er zo veel mogelijk onderwijs in het Engels moet worden gegeven. In de sociale sector en in de juridische sector pleit men relatief vaak voor een keuzemogelijkheid. In de sector onderwijs vindt men relatief vaak dat de voertaal Nederlands dient te zijn.

Tabel 31 Engelstalig onderwijs in het Nederlands hoger onderwijs (totaal)

	<i>n</i>	%
Goed, er moet zo veel mogelijk in het Engels gedoceerd worden	724	27
Goed, mits er een keuzemogelijkheid is	1688	62
Niet goed, op Nederlandse universiteiten moet Nederlands de voertaal zijn	217	8
Geen mening	80	3
totaal	2709	100

Het feit of men wel of niet tto heeft gedaan, toont geen relatie met de visie van studenten op Engelstalig hoger onderwijs. De voertaal van de huidige opleiding speelt *wel* een rol (Tabel 32). Studenten die een volledig of gedeeltelijk Engelstalige opleiding volgen vinden vaker dat er zo veel mogelijk in het Engels gedoceerd moet worden, dan studenten die een Nederlandstalige opleiding volgen. Studenten die hun opleiding in het Nederlands volgen vinden vaker dan studenten die hun opleiding (gedeeltelijk) in het Engels doen dat het moet kunnen, mits er een keuzemogelijkheid blijft. In beide gevallen is het verschil tussen studenten die hun opleiding geheel of gedeeltelijk in het Engels doen ook significant. Studenten die hun opleiding in het Nederlands doen, tot slot, vinden vaker dan studenten die hun opleiding (gedeeltelijk) in het Engels doen dat de voertaal in het Nederlandse hoger onderwijs Nederlands dient te zijn.

Studenten die geen internationale medestudenten hebben, wijzen Engelstalig onderwijs vaker af en vinden minder vaak dat er zoveel mogelijk in het Engels gedoceerd moet worden in vergelijking met studenten die een aantal of veel internationale medestudenten hebben (

Tabel 33). Net als studenten met een aantal internationale studenten, vinden zij keuzevrijheid relatief belangrijk.

Tabel 32 Engelstalig onderwijs in het Nederlands hoger onderwijs (naar Engels als voertaal)

	geheel	gedeeltelijk	niet
Goed, er moet zo veel mogelijk in het Engels gedoceerd worden	55%	34%	15%
Goed, mits er een keuzemogelijkheid is	40%	59%	70%
Niet goed, op Nederlandse universiteiten moet Nederlands de voertaal zijn	2%	5%	12%
Geen mening	2%	2%	3%
totaal	323	1006	1380

Tabel 33 Engelstalig onderwijs in het Nederlands hoger onderwijs (naar % internationale studenten)

	0%	1-25%	>26%
Goed, er moet zo veel mogelijk in het Engels gedoceerd worden	20%	26%	43%
Goed, mits er een keuzemogelijkheid is	63%	64%	50%
Niet goed, op Nederlandse universiteiten moet Nederlands de voertaal zijn	13%	7%	5%
Geen mening	4%	3%	2%
Totaal	594	1790	325

Beleving internationale studieomgeving

Studenten voelen zich veelal zelfverzekerd (52%), uitgedaagd (66%) en onderdeel van een groep (46%) in een internationale studieomgeving (met Engelstalig onderwijs en/of internationale studenten). Zij voelen zich in een dergelijke context even vaak Nederlander als wereldburger (35%). Jongens voelen zich in zo'n situatie vaker zelfverzekerd dan meisjes (63% versus 45%) en vaker wereldburger (40% versus 31%). Meisjes voelen zich juist vaker onzeker (31% versus 14%) en beperkt (18% versus 12%).

Studenten in het wo voelen zich vaker zelfverzekerd in een internationale studieomgeving (ba: 52%, ma: 56%) dan studenten in het hbo (44%). Hoewel hbo-studenten zich vaker onzeker voelen, voelen zij zich ook vaker wereldburger dan masterstudenten (38% versus 27%). Dit geldt ook voor wo-bachelorstudenten (36%). Wo-masterstudenten voelen zich juist relatief vaak Nederlander (42% versus 34%/34%). Hbo-bachelors voelen zich vaker beperkt dan wo-bachelors (20% versus 15%). Tussen sectoren doen zich geen grote verschillen voor.

Studenten die tto hebben gedaan voelen zich in een internationale studieomgeving vaker zelfverzekerd, uitgedaagd, wereldburger en onderdeel van een groep, dan studenten die dit niet hebben gedaan (Tabel 34).

Studenten die hun opleiding volledig in het Engels doen, voelen zich in een internationale studieomgeving vaker zelfverzekerd, uitgedaagd en onderdeel van een groep dan studenten die hun opleiding gedeeltelijk in het Engels of in het Nederlands volgen (Tabel 35). Studenten die hun opleiding in het Nederlands volgen voelen zich in zo'n situatie vaker onzeker, beperkt en alleen. De groep die hun opleiding gedeeltelijk in het Engels volgt, neemt een middenpositie in. De voertaal van de opleiding heeft geen impact op de mate waarin men zich in een internationale studieomgeving Nederlander dan wel wereldburger voelt.

Studenten met weinig of geen internationale medestudenten voelen zich in een internationale studieomgeving vaker onzeker en beperkt dan studenten met relatief veel internationale medestudenten

(Tabel 36). Deze studenten voelen zich vaker zelfverzekerd en vaker onderdeel van een groep dan de eerste twee categorieën.

Tabel 34 Beleving internationale studieomgeving (naar tto)

	tto	geen tto
zelfverzekerd	69%	50%
neutraal	16%	24%
onzeker	16%	26%
uitgedaagd	74%	65%
neutraal	15%	18%
beperkt	11%	16%
Nederlander	30%	36%
neutraal	25%	31%
wereldburger	46%	34%
alleen	13%	12%
neutraal	31%	43%
onderdeel groep	55%	45%
totaal	195	2124

Tabel 35 Beleving internationale studieomgeving (naar Engels als voertaal)

	geheel	gedeeltelijk	niet
zelfverzekerd	75%	55%	42%
neutraal	16%	25%	25%
onzeker	9%	21%	33%
uitgedaagd	81%	66%	61%
neutraal	13%	20%	18%
beperkt	6%	14%	21%
Nederlander	36%	38%	33%
neutraal	27%	29%	32%
wereldburger	37%	33%	35%
alleen	7%	10%	16%
neutraal	27%	44%	44%
onderdeel groep	66%	47%	40%
totaal	312	939	1074

Tabel 36 Beleving internationale studieomgeving (naar % internationale studenten)

	0%	1-25%	>26%
zelfverzekerd	44%	50%	69%
neutraal	23%	25%	20%
onzeker	33%	25%	12%
uitgedaagd	62%	66%	72%
neutraal	18%	18%	18%
beperkt	20%	16%	10%
Nederlander	31%	37%	34%
neutraal	32%	30%	29%
wereldburger	37%	33%	37%
alleen	15%	12%	10%
neutraal	46%	43%	30%
onderdeel groep	39%	46%	61%
Totaal	452	1568	305

Engelstalig onderwijs, internationale omgeving en studieklimaat

Het wel of niet hebben doorlopen van tweetalig middelbaar onderwijs speelt geen rol in de beoordeling van het studieklimaat. Wel zijn er een aantal verschillen qua voertaal en het percentage internationale studenten in de opleiding.

Studiehouding⁵³

Gemiddeld genomen hebben studenten een positieve studiehouding (Tabel 37). Studenten die een geheel Engelstalige opleiding volgen, hebben een positievere studiehouding (3,8) dan studenten die hun opleiding gedeeltelijk (3,5) of niet (3,6) in het Engels doen. Studenten met veel internationale medestudenten hebben een positievere studiehouding dan studenten met weinig internationale medestudenten (3,7 versus 3,6).

Studie-inzet

Gemiddeld genomen investeren studenten 28,8 uur per week in hun studie (Tabel 37). Studenten die een Engelstalige opleiding volgen, investeren meer tijd in hun studie dan studenten die hun opleiding gedeeltelijk in het Engels doen of in het Nederlands studeren (31,8 versus 28,5 / 28,4). Studenten in een sterk internationale omgeving zijn meer tijd kwijt met hun studie dan studenten in een matig of niet-internationale omgeving (30,3 versus 28,7 / 28,5).

⁵³ Items: 'Mijn zelfdiscipline is goed', 'Ik probeer steeds een zo hoog mogelijk cijfer te halen', 'Om goed te worden in mijn vakgebied, doe ik graag iets extra' en 'Ik studeer doelbewust om een carrière op te bouwen' ($\alpha = .66$).

*Studieomgeving*⁵⁴

Studenten ervaren hun studieomgeving gemiddeld genomen als uitdagend (Tabel 37). Studenten in een sterk internationale omgeving worden meer door hun studie uitgedaagd dan studenten in een matig internationale omgeving of niet-internationale omgeving (3,8 versus 3,6 en 3,5). Studenten in een matig internationale omgeving worden bovendien meer uitgedaagd dan in een niet-internationale omgeving.

*Contact met medestudenten en docenten*⁵⁵⁵⁶

Studenten zijn positief over het contact met medestudenten en docenten (Tabel 37). De mate waarin een studieomgeving internationaal is of de voertaal van de studie spelen geen rol in het contact met medestudenten.

Studenten die een volledig Engelstalige opleiding volgen, zijn positiever over het contact met docenten dan studenten die hun opleiding gedeeltelijk in het Engels of in het Nederlands volgen (3,5 versus 3,4/3,4). Studenten met veel internationale medestudenten zijn positiever over hun docenten dan studenten met weinig internationale medestudenten (3,5 versus 3,4).

Tabel 37 Studieklimaat (totaal)⁵⁷

	studiehouding	studieomgeving	studenten	docenten	studie-inzet
gemiddelde	3,6	3,6	3,8	3,4	28,8 uur

Trekken Engelstalige opleidingen betere studenten aan?

Op basis van de WO-instroommonitor is gekeken of Engelstalige studies ‘betere’ studenten aantrekken. Uit de analyses blijkt dat er over het geheel genomen geen verschillen zijn in het gemiddelde vwo-eindexamencijfer tussen Engelstalige en niet-Engelstalige opleidingen. Nadere analyses laten echter zien dat er wel verschillen zijn wanneer apart gekeken wordt naar jongens en meisjes. Bij jongens is er weliswaar geen verschil, maar Engelstalige opleidingen trekken wel de betere meisjes aan (7,14 *versus* 7,07).

De verdeling van Engelstalige opleidingen over sectoren is onevenredig, dus het is interessant te kijken of er zich op sectorniveau verschillen voordoen. Het blijkt dat de Engelstalige opleidingen in de sectoren Economie en Taal & Cultuur betere studenten aantrekken dan niet-Engelstalige opleidingen in die sectoren. Voor de sector Natuur geldt juist het tegenovergestelde: studenten die een niet-Engelstalige opleiding in deze sector volgen zijn ingestroomd met een hoger eindexamencijfer dan studenten die een Engelstalige opleiding volgen. Nadere analyses laten echter zien dat deze verschillen alleen bestaan voor meisjes (Economie: 7,14 *versus* 6,99; Taal en Cultuur: 7,34 *versus* 7,05; Natuur: 6,87 *versus* 7,22).

⁵⁴ Items: ‘Ik vind dat de opleiding voldoende hoge eisen stelt’ en ‘Ik voel me uitgedaagd door mijn studie’ ($\alpha = .81$).

⁵⁵ Items: ‘Medestudenten staan open voor mijn opmerkingen’, ‘Ik werk goed samen met medestudenten’, ‘Medestudenten zijn in mij geïnteresseerd’ en ‘Ik word geïnspireerd door mijn medestudenten’ ($\alpha = .83$).

⁵⁶ Items: ‘Ik heb goed contact met mijn docenten’, ‘Docenten zijn in mij geïnteresseerd’ ‘Docenten staan open voor mijn opmerkingen’ en ‘Ik word geïnspireerd door mijn docenten’ ($\alpha = .85$).

⁵⁷ Alle concepten werden gemeten op een 5-puntsschaal, met schaaletinden 1 ‘helemaal niet’ tot 5 ‘zeer sterk’.

De analyses suggereren dus dat Engelstalige opleidingen alleen in de sectoren Economie en Taal en Cultuur betere studenten aantrekken, en dat dit effect beperkt is tot meisjes.

Tot slot

Studenten die tweetalig middelbaar onderwijs (tto) hebben gedaan, volgen even vaak een (gedeeltelijk) Engelstalige opleiding als studenten die dat niet hebben gedaan. Ook studeren zij even vaak in een internationale omgeving.

Studenten die hun opleiding geheel in het Engels volgen, vertoeven relatief vaak in een sterk internationale studieomgeving (dwz. >25% internationale studenten). Studenten die hun opleiding gedeeltelijk in het Engels volgen, studeren veelal in een omgeving met 1-25% internationale studenten. Studenten die hun opleiding in het Nederlands volgen, rapporteren relatief vaak dat er geen internationale studenten bij hun opleiding staan ingeschreven.

Conclusie

In het algemeen zien studenten zichzelf meer als Nederlander dan als wereldburger. In een internationale studieomgeving (met Engelstalig onderwijs en/of internationale studenten) voelt men zich even vaak Nederlander als wereldburger. De meerderheid van de ondervraagden hecht belang aan de Nederlandse taal en cultuur. Studenten die een (gedeeltelijk) Engelstalige opleiding volgen of die in het verleden tto hebben gedaan, voelen zich in het algemeen relatief vaak wereldburger en hechten minder vaak belang aan de Nederlandse taal. Dit beeld zien we ook terug onder studenten die zich in sterke mate in internationaal gezelschap bevinden.

Acht procent van de ondervraagden is van mening dat de voertaal in het Nederlands hoger onderwijs Nederlands dient te zijn. Veel studenten staan niet afwijzend tegenover Engelstalig onderwijs, mits er een keuzemogelijkheid is. Wel denkt één op de vijf studenten dat Engelstalig onderwijs een negatief effect heeft op de Nederlandse taal en cultuur. Kritische geluiden met betrekking tot Engelstalig onderwijs komen vooral van studenten die een Nederlandstalige opleiding doen en geen internationale medestudenten hebben.

Studenten die ervaring hebben met een internationale studieomgeving (tto, Engelstalig hoger onderwijs, veel internationale medestudenten) voelen zich in een internationale studieomgeving vaker zelfverzekerd en uitgedaagd en onderdeel van een groep dan studenten die hier minder ervaring mee hebben. Uit de analyse bleek een positieve samenhang tussen een internationale studieomgeving en studieklimaat. Studenten die een volledig Engelstalig programma volgden en veel internationale medestudenten hadden, lieten een positievere studiehouding zien, investeerden meer tijd in hun studie⁵⁸, worden meer door hun studie uitgedaagd en zijn positiever over hun docenten.

⁵⁸ Merk op dat inzet van uren ook in negatieve zin uitgelegd kan worden, namelijk als een extra belasting die een Engelstalige opleiding met zich mee brengt.

4 Denemarken

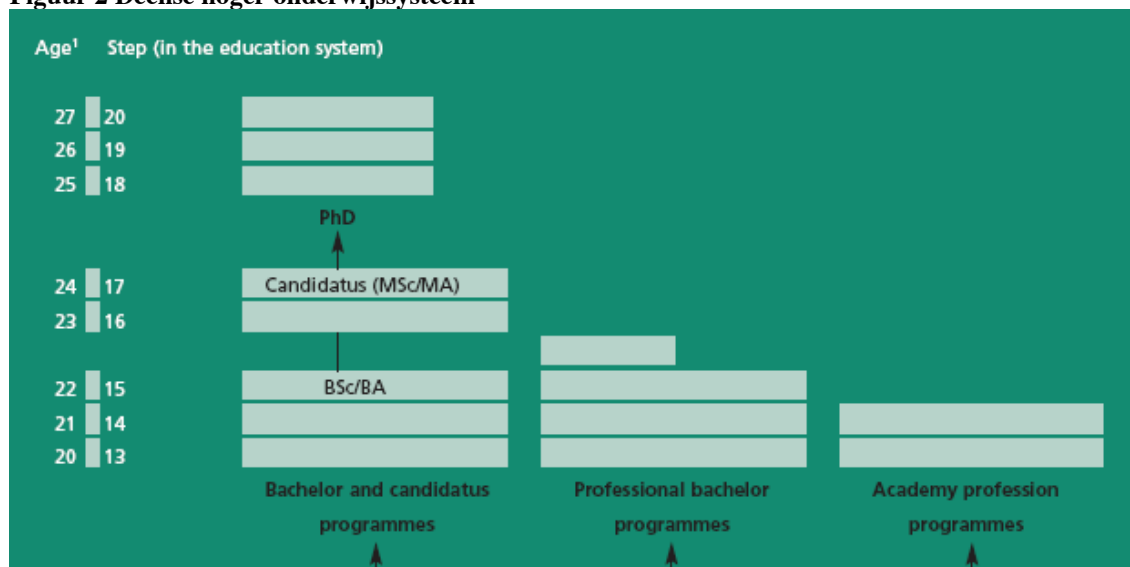
4.1 Onderwijssysteem⁵⁹

Het Deense hoger onderwijssysteem biedt vier soorten programma's aan in het hoger onderwijs: de universitaire bachelor en master, de beroepsgerichte bachelor en 'short cycle' programma's die overeenkomen met een 2-jarige hbo-opleiding of *Associate Degree*.

De universitaire bachelors en masters kunnen gevolgd worden aan één van Denemarkens acht universiteiten, die alle onderzoeksgericht zijn en onderzoeksgebaseerd onderwijs verzorgen. Er zijn zowel gespecialiseerde als algemene universiteiten. Hoewel het driejarige bachelorprogramma kwalificeert voor de arbeidsmarkt, zetten de meeste studenten hun studie na het behalen van de bachelor voort en behalen hun master (candidatus). Een masterprogramma bevat meestal één of twee van de hoofdonderwerpen uit het bachelorprogramma en duurt twee jaar. Zelfstandig onderzoek en een scriptie (gelijk aan 6 maanden voltijd studie) zijn verplichte onderdelen. Een masterdiploma kwalificeert studenten voor de arbeidsmarkt of een onderzoekscarrière. De universiteiten vallen onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie voor Wetenschap, Technologie en Innovatie. Naast de universiteiten zijn er nog 13 instellingen op universitair niveau op het gebied van muziek, kunst, architectuur en design. Deze instellingen vallen onder het Ministerie van Cultuur.

Denemarken telt 8 hogescholen (aangeduid als 'colleges', 'university colleges' of 'centers of higher education'), die over het algemeen kleinschaliger zijn dan de Deense universiteiten. Zij bieden beroepsgerichte bachelors aan met een duur van 3-4 jaar (180-240 ECTS) die zowel theorie als praktische training door stage (minimaal 30 ECTS) bevatten alsmede een bachelorproject (10 ECTS). De hogescholen vallen onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie voor Educatie. De short cycle programma's kunnen worden gevolgd aan een van de tien regionale beroepsacademies vallend onder het Ministerie voor Educatie.

Figuur 2 Deense hoger onderwijssysteem

⁵⁹ De gegevens in deze paragraaf zijn verstrekt door de *Danish Agency for International Education*

In deze landenanalyse richten wij ons voornamelijk op de hogescholen en universiteiten.

4.2 Engelstalig opleidingsaanbod

Er zijn geen concrete gegevens beschikbaar over de ontwikkeling van het aantal Engelstalige programma's aan Deense hoger onderwijsinstellingen. Wel staat vast dat het aantal programma's de laatste jaren sterk is gestegen en een aantal universiteiten en hogescholen de intentie heeft het aanbod uit te breiden^{60,61}. Volgens de *Danish Agency for International Education* (DAIE, persoonlijke communicatie) worden er momenteel worden meer dan 500 volledig Engelstalige programma's aangeboden aan Deense hoger onderwijsinstellingen, waarvan de meeste op masterniveau. DAIE geeft daarnaast aan dat er meer dan 1.000 volledig Engelstalige modules aangeboden worden. De programma's worden gevolgd door zowel buitenlandse (*full-degree* of uitwisseling) als Deense studenten.

Uit een eigen inventarisatie op basis van www.studyindenmark.dk blijkt een bescheidener omvang, namelijk 121 masterprogramma's (Tabel 39) en 10 volledig bachelorprogramma's aan de universiteiten (Tabel 38) en 26 beroepsgerichte bachelors aan hogescholen (Tabel 40). Hierbij dient te worden aangemerkt dat in de eigen analyse het aanbod van beroepsacademies en de artistieke instellingen niet is meegenomen. Daarnaast zijn programma's die werkervaring vereisen (zoals MBA-programma's) niet meegeteld en werden alleen programma's opgenomen met een minimale omvang van 180 ECTS (bachelors) of 60 ECTS (masters).

Tabel 38 Engelstalige wo-opleidingen in de BA-fase

sector	
Geesteswetenschappen	3
Sociaal-economische wetenschappen	4
IT	1
Natuurwetenschappen	1
Techniek	1
Totaal	10

Tabel 39 Engelstalige wo-opleidingen in de MA-fase

sector	
Geesteswetenschappen	15
IT	7
Natuurwetenschappen	64
Natuurwetenschappen/Techniek	2
Sociaal-economische wetenschappen	10
Techniek	22
Techniek/IT	1
Totaal	121

⁶⁰ DUPA, 2009

⁶¹ persoonlijke communicatie met instellingen

Tabel 40 Engelstalige beroepsgerichte bacheloropleidingen

sector	
Kunst en design	2
Geestesstudies/Sociaal-econ. studies	1
Sociaal-economische studies	9
Techniek	14
Totaal	26

Universiteiten bieden meer Engelstalige programma's aan dan hogescholen. Deense hogescholen hebben in het verleden internationalisering niet in dezelfde mate op de agenda gehad als universiteiten. DAIE geeft aan dat hogescholen wel in ontwikkeling zijn, de één meer dan de ander. VIA University College bijvoorbeeld, biedt bijna 50% van haar programma's in het Engels aan en trekt daardoor veel internationale studenten aan (persoonlijke communicatie). University College Sjælland heeft vooralsnog één Engelstalig programma, maar heeft de intentie op de langere termijn meer modules en volledige programma's te ontwikkelen (persoonlijke communicatie). Technische programma's zijn makkelijker te 'internationaliseren' dan programma's die zich richten op welzijn of pedagogisch van aard zijn en nauw verbonden zijn met de Deense samenleving. Toch trekt het laatste type studies veel Scandinavische studenten aan vanwege de eigenheid van de programma's. Deze studenten zijn echter de Deense taal machtig of makkelijk in staat Deens te leren en volgen zo'n programma dan in het Deens⁶².

Op universiteiten zijn de programma's die worden aangeboden in de sectoren Techniek, Natuur en Levenswetenschappen grotendeels in het Engels. In de bachelorfase is er geen discipline waar Engels de dominante voertaal is⁶³. Het aanbod in de bachelorfase is sowieso zeer beperkt: er zijn veel meer Engelstalige masters dan bachelors. Volgens de *Danish University and Property Agency* (DUPA) zijn 19 van de 284 bachelors Engelstalig, terwijl het totaal aandeel Engelstalige opleidingen 19% betreft (165 van de 878 programma's)⁶⁴. Dit verschijnsel hangt nauw samen met het instellingsbeleid aan de verschillende Deense universiteiten. Zo geeft Aarhus University aan dat zij kiezen voor Deenstalige bachelors en Engelstalige masters - waarvan ze er momenteel 65 aanbieden (persoonlijke communicatie). Op taalbeleid wordt in paragraaf 5.4 nader ingegaan.

4.3 Internationale studenten en staf

*Internationale studenten*⁶⁵

Het hoger onderwijs in Denemarken telt 214.000 studenten. 57% procent van deze studenten is ingeschreven bij een universiteit, 40% bij een hogeschool of beroepsacademie en 2-3% volgt zijn of haar opleiding aan een academie voor de kunsten. In 2008/2009 stonden 8.758 internationale

⁶² DAIE, persoonlijke communicatie

⁶³ DUPA, 2009

⁶⁴ Merk op dat deze aantallen dichterbij de eigen inventarisatie liggen.

⁶⁵ Het cijfermateriaal voor dit hoofdstuk werd, tenzij anders vermeld, verstrekt door DAIE. *Danish Universities* rapporteert ook over internationale studenten, maar hanteert het ruime criterium 'nationaliteit'. Het door DAIE gehanteerde criterium is het meest zuiver.

studenten voor een volledig onderwijsprogramma ingeschreven, waarvan de meerderheid afkomstig uit Scandinavië of Europa (70%). Daarnaast waren er in 2008/2009 7.899 uitwisselingsstudenten.

Tabel 41 laat de verdeling van internationale studenten zien over de verschillende typen hoger onderwijs in Denemarken. Onder ‘internationaal’ wordt verstaan dat de student ten behoeve van zijn of haar studie naar Denemarken is gekomen. Studenten met een buitenlandse nationaliteit die meer dan een jaar in Denemarken hebben gewoond voor aanvang van hun studie, zijn daarom niet in de tabel opgenomen.

Tabel 41 Aantal internationale studenten dat een volledig programma volgt aan een Deense hoger onderwijsinstelling, 2000-2008

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Beroepsacademie	302	321	544	837	944	1018	1194	1772	1900
Hogeschool	871	781	769	900	1094	1308	1404	1482	1278
Universiteit	2396	2871	3348	4144	4746	5345	5407	5257	4957
waarvan bachelor	659	802	899	1073	1209	1441	1708	1871	1774
waarvan master	1737	2069	2449	3071	3537	3904	3699	3386	3183
Totaal	3569	3973	4661	5881	6784	7671	8005	8511	8135
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Beroepsacademie	8%	8%	12%	14%	14%	13%	15%	21%	23%
Hogeschool	24%	20%	16%	15%	16%	17%	18%	17%	16%
Universiteit	67%	72%	72%	70%	70%	70%	68%	62%	61%
waarvan bachelor	28%	28%	27%	26%	25%	27%	32%	36%	36%
waarvan master	72%	72%	73%	74%	75%	73%	68%	64%	64%
Totaal	3569	3973	4661	5881	6784	7671	8005	8511	8135

Bron: Statistics Denmark/DUPA

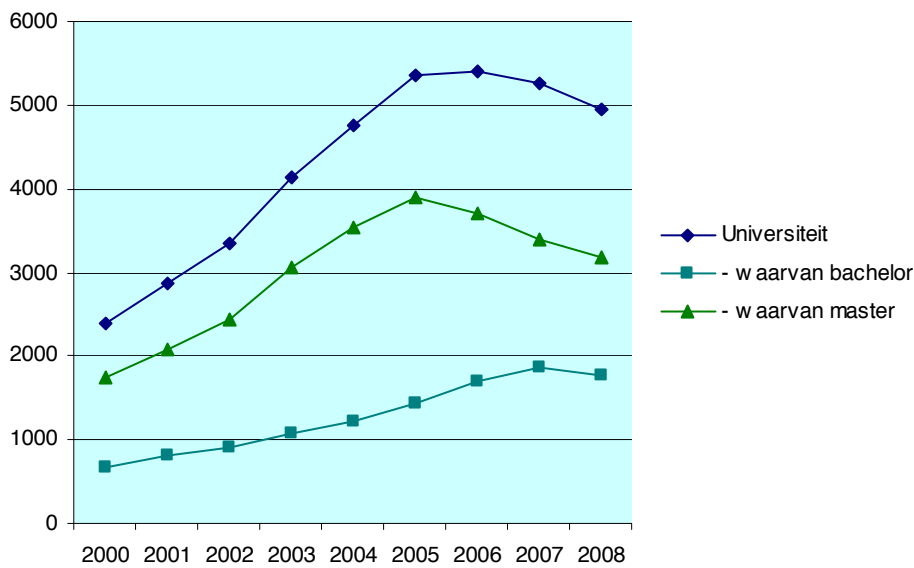
Op basis van bovenstaande cijfers en Tabel 41 blijkt dat 4% van de studenten aan Deense universiteiten internationaal is (3% van de bachelorstudenten en 6% van de masterstudenten⁶⁶). Tot 2006 is er aan de universiteiten een sterke toename geweest van internationale studenten. Sindsdien daalt het cijfer. De afname doet zich vooral voor onder masterstudenten, het aantal internationale studenten in de bachelorfase is sinds 2006 relatief stabiel (Figuur 3). DAIE wijt de daling aan de invoering van collegegeld voor niet-EU-studenten in 2006.

De meeste internationale universitair studenten volgen een studie in de sociaal-economische of medische sector (Figuur 4). Het aantal internationale studenten verschilt sterk per universiteit. In absolute zin hebben de University of Copenhagen en Aarhus University de meeste internationale studenten (in 2008 respectievelijk 1.222 en 1.056), echter afgezet tegen de totale studentpopulatie voeren de IT University of Copenhagen (8%) en de Technical University of Denmark (7%) de boventoon, gevolgd door Copenhagen Business School en de University of Southern Denmark (beiden 6%)⁶⁷.

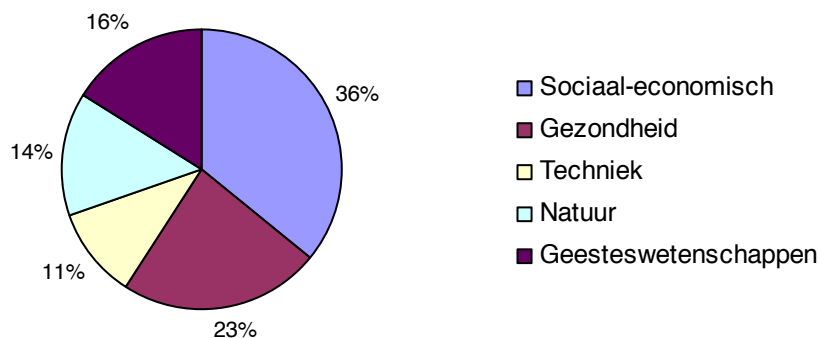
⁶⁶ BA/MA-inschrijvingen verkregen via http://dkuni.dk/politik_debat/statistik/testside/universiteternes_statistiske_beredskab/

⁶⁷ DUPA, 2009

Figuur 3 Ontwikkeling internationale studenten in het wetenschappelijk onderwijs

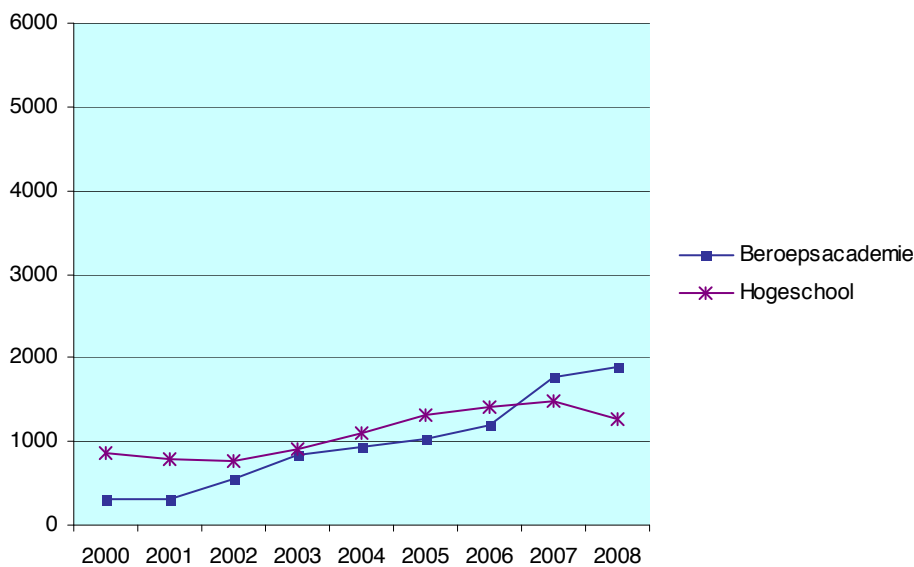
Figuur 4 Internationale studenten aan Deense universiteiten (naar sector, 2008)⁶⁸

Op hogescholen en beroepsacademies ligt het percentage internationale studenten samen op 4%. Het aantal internationale studenten dat aan een Deense hogeschool een volledig bachelorprogramma volgt is weliswaar net als bij de universiteiten sinds 2000 toegenomen, maar al een aantal jaar relatief stabiel (Figuur 5). Beroepsacademies trekken echter nog steeds in toenemende mate internationale studenten aan. Volgens DAIE zijn deze instellingen vaker proactief op het gebied van commercieel onderwijs en trekken door hun aanpak meer internationale studenten.

⁶⁸ Bron: DUPA, 2009

Figuur 5 Ontwikkeling internationale studenten in het hoger beroepsonderwijs

Internationale staf

De onderstaande tabellen geven een indruk van de inkomende stafmobiliteit aan Deense universiteiten in de periode 2004-2006. Uit Tabel 42 blijkt dat één op de acht nieuwe wetenschappelijk medewerkers werd aangetrokken uit het buitenland. Bijna 60% van de wetenschappers die uit het buitenland werd geworven, was afkomstig uit een ander EU-land (waarvan ruim de helft uit Zweden en Duitsland), 23% kwam uit de Verenigde Staten en 18% uit overige landen⁶⁹.

Binnen de sector Natuur trekt men de meeste staf uit het buitenland aan: bijna één op de vijf nieuwe medewerkers was voorheen werkzaam aan een buitenlandse universiteit. Opvallend is dat deze nieuwe aanstellingen vooral UD's betroffen, terwijl er geen enkele professor uit het buitenland werd aangetrokken. Geesteswetenschappen en Landbouw & Diergeneeskunde trekken de minste staf aan vanuit het buitenland.

Tabel 42 Academische aanstellingen aan Deense universiteiten in 2004-2006: afkomstig uit het buitenland, per sector

	Professor		UHD		UD		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Geesteswetenschappen	3	9	6	4	12	9	21	7
Sociaal-economische wetenschappen	5	5	14	9	11	8	30	8
Natuur	0	0	26	18	34	31	60	19
Landbouw & Diergeneeskunde	2	9	5	8	2	5	9	7
Gezondheid	16	14	12	12	10	12	38	12
Techniek	6	13	27	16	22	16	55	16
Totaal	32	9	90	12	91	14	213	12

Bron: Ståhle (2007). NB: Psychologie en pedagogiek worden tot de geesteswetenschappen gerekend.

Een andere manier om de inkomende mobiliteit te definiëren, is door te kijken naar nationaliteit. Uit Tabel 43 blijkt dat deze definitie een ander beeld laat zien. Waar de sector Techniek in de vorige tabel

⁶⁹ Ståhle, 2007

nog in de middenmoot zat, blijkt dat met deze definitie de sector Techniek leidend is. Ruim een derde van de nieuw aangetrokken staf in de sector Techniek had een niet-Deense nationaliteit. Wanneer deze definitie gehanteerd wordt, blijkt over het geheel bijna een kwart van het nieuw aangetrokken wetenschappelijk personeel 'internationaal', een stijging van 3% ten opzichte van 2001-2003 (waarbij de stijging onder UD's marginaal was en onder professoren en UHD's 5-6%).

Tabel 43 Academische aanstellingen aan Deense universiteiten in 2004-2006: niet-Deense nationaliteit, per sector

	Professor		UHD		UD		Totaal	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Geesteswetenschappen	6	19	20	14	18	14	44	15
Sociaal-economische wetenschappen	14	15	33	21	15	10	62	16
Natuur	6	10	45	31	55	50	106	33
Landbouw & Diergeneeskunde	6	26	13	21	7	18	26	21
Gezondheid	17	15	21	20	16	18	54	18
Techniek	14	30	69	49	51	37	134	38
Totaal	63	17	201	26	162	25	426	24

Bron: Ståhle (2007). NB: Psychologie en pedagogiek worden tot de geesteswetenschappen gerekend.

Tabel 44 hanteert de meest strikte definitie van 'internationaal'. Het betreft de nieuwe aanstellingen van wetenschappelijke staf met een niet-Deense nationaliteit en afkomstig uit het buitenland. Dit levert een aanzienlijk lager *overall* percentage op, omdat veel staf met een niet-Deense nationaliteit al werkzaam was bij een Deense universiteit. Slechts één op de tien nieuwe werknemers kan volgens deze definitie als internationaal beschouwd worden. De sectoren Natuur en Techniek blijken het meest internationaal, waarbij de sector Techniek evenredig internationaal is over de verschillende posities en de internationale staf in de sector Natuur volledig bestaat uit UHD's en UD's.

Tabel 44 Academische aanstellingen aan Deense universiteiten in 2004-2006: niet-Deense nationaliteit, afkomstig uit het buitenland, per sector

	Professor		UHD		UD		Totaal	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Geesteswetenschappen	2	6	6	4	8	6	16	5
Sociaal-economische wetenschappen	5	5	10	6	7	5	22	6
Natuur	0	0	20	14	25	23	45	14
Landbouw & Diergeneeskunde	2	9	4	7	2	5	8	7
Gezondheid	13	11	7	7	6	7	26	9
Techniek	6	13	25	15	21	15	52	15
Totaal	28	8	72	9	69	11	169	9

Bron: Ståhle (2007). NB: Psychologie en pedagogiek worden tot de geesteswetenschappen gerekend.

Er bestaat een grote variatie in inkomende mobiliteit tussen universiteiten (Tabel 45). De voormalige Danmarks Farmaceutiske Universitet en de Technical University of Denmark trokken op elk niveau het meeste wetenschappelijk personeel aan uit het buitenland (elk een kwart). Aarhus Business School en de Danish School of Education, nu beiden onderdeel van Aarhus University, trokken nauwelijks staf aan uit het buitenland.

Tabel 45 Academische aanstellingen aan Deense universiteiten in 2004-2006: afkomstig uit het buitenland, per universiteit

	Professor		UHD		UD		Totaal	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
University of Copenhagen	10	7	13	10	15	19	38	11
Aarhus University	2	6	10	11	7	9	19	9
University of Southern Denmark	8	14	16	14	21	18	45	16
Roskilde University	1	6	1	3	3	9	5	6
Aalborg University	0	0	12	10	20	14	32	11
Technical University of Denmark	6	22	23	23	12	28	41	24
Veterinær og Landbohøjskole ⁷⁰	2	9	5	8	2	5	9	7
Danmarks Farmaceutiske Universitet ⁷¹	1	33	5	28	4	25	10	27
Copenhagen Business School	1	3	3	7	3	7	7	6
Aarhus Business School	1	11	0	0	1	3	2	4
Danish School of Education	0	0	0	0	3	11	3	5
IT University of Copenhagen	0	0	2	25	0	0	2	15
Totaal	32	9	90	12	91	14	213	12

Bron: Stähle (2007).

De gerapporteerde data betreffen de periode 2004-2006. Een woordvoerder van DUPA geeft aan dat de internationale stafmobiliteit in de periode 2007-2009 aanzienlijk groter is (persoonlijke communicatie). Deze gegevens zijn op het moment van schrijven nog niet beschikbaar, maar worden in de eerste helft van 2011 gepubliceerd. Waar de aantallen internationale studenten dus lijken te stagneren of zelfs licht te dalen, neemt de toestroom van internationale staf juist toe.

4.4 Taalbeleid

In 2004 deden het Ministerie van Onderwijs en het Ministerie van Wetenschap, Technologie en Innovatie in een gezamenlijke beleidsnota over de internationalisering van het Deense onderwijs, duidelijke uitspraken over Engels in het onderwijs⁷². Engels wordt nagestreefd als een *lingua franca* in het hoger onderwijs:

More programmes conducted in foreign languages, particularly English, must be offered in higher education. This is a prerequisite when it comes to attracting foreign students, and it benefits Danish students, giving them the opportunity to develop languages skills in a professional context. (...) Increased use of English will not alter the fact that Danish is the language of the Danish education system. The majority of programmes will continue to be anchored in the Danish language, but English has achieved the status of “lingua franca”, a neutral platform that can be used and developed whenever people with different national and cultural backgrounds need to communicate. (p.14-15)

Echter, zonder de Deense taal en cultuur uit het oog te verliezen:

⁷⁰ Nu: Faculty of Life Science, University of Copenhagen

⁷¹ Nu: Faculty of Pharmaceutical Sciences, University of Copenhagen

⁷² Ministry of Education, 2004

Experience shows that foreign students want to get to know the local language and culture when they have the chance. The meeting of cultures provides an opportunity for mutual enrichment. Therefore strategies must be developed for integrating foreign students without relinquishing Danish values (p. 15).

Dit gedachtegoed heeft zich gecontinueerd. Ook de huidige Deense regering is van mening dat internationalisering van het hoger onderwijs goed is voor de aantrekkingskracht en de kwaliteit van het onderwijs en ziet het als een essentieel element van het hedendaagse onderwijs. Om deze doelen te kunnen verwezenlijken moeten Deense hoger onderwijsinstellingen internationaal onderwijs aanbieden met een voertaal anders dan Deens om buitenlandse onderzoekers en studenten aan te trekken. Aan de andere kant moeten Deense universiteiten zorgen voor kennisverspreiding en werkgelegenheid voor de Deense samenleving en vervullen zij de rol van ‘cultuurdrager’; om aan deze dubbelrol te kunnen voldoen is het daarom belangrijk dat aan hoger onderwijsinstellingen zowel Deens als Engels wordt gesproken⁷³.

De Deense nationalistische partij (Dansk Folkeparti) deed in 2006 een wetsvoorstel wat zou garanderen dat Deens de dominante taal zou blijven aan universiteiten. De wet werd niet aangenomen, maar hierop werd wel in 2007 de overheid een taalcommissie ingesteld, die het taalbeleid aan Deense universiteiten in kaart heeft gebracht. De intentie is om dit onderzoek tweejaarlijks te herhalen. De overheid wenst dat de adviezen die de commissie heeft voortgebracht worden opgevolgd, om zo de dubbelrol van universiteiten te waarborgen. Noch Deens, noch Engels moet gemarginaliseerd worden. Dit betekent niet dat studies zowel in het Deens als Engels moeten worden aangeboden, maar dat Engelstalig onderwijs wordt toegepast waar relevant. De overheid benadrukt dat verbetering van de kwaliteit van het Engels een speerpunt moet zijn van het lokale taalbeleid. Hoewel Deense universiteiten een autonoom zelfbestuur kennen, probeert de overheid dus wel richting te geven.

Onder veel universiteiten is er echter al sinds 2002 in ruime mate aandacht voor een evenwichtig taalbeleid, als onderdeel van de internationaliseringstrategieën. In 2009 voerden alle acht Deense universiteiten een expliciet taalbeleid⁷⁴, met hierin aandacht voor de keuze van de onderwijs-, publicatie- en communicatietaal⁷⁵, maar ook voor de kwaliteit van het Engelstalig onderwijs en de taalvaardigheden van studenten en wetenschappelijk personeel.

Volgens DUPA (2009) vinden universiteiten over het geheel genomen dat Deens de meest geschikte taal is voor de meerderheid van de programma’s die worden aangeboden. Zeven van de acht universiteiten zijn expliciet over de mate waarin en de condities waaronder het onderwijs Engelstalig mag zijn. Copenhagen Business School noemt in dit kader bijvoorbeeld de oriëntatie van de opleiding, pedagogische overwegingen en de arbeidsmarkt. De meeste universiteiten maken de keuze voor Deenstalige bachelors en Engelstalige masters. De Technical University of Denmark heeft drie redenen om alle masters in het Engels aan te bieden: het is belangrijk voor de uitwisseling van staf en studenten met toonaangevende buitenlandse universiteiten, voor de internationale rol en positie en het

⁷³ DAIE, persoonlijke communicatie

⁷⁴ Daarnaast hebben ook alle universiteiten een gedragscode opgesteld aangaande onderwijs aan internationale studenten. In deze gedragscode is onder andere vastgelegd dat universitair docenten over voldoende Engelse taalvaardigheid moeten beschikken om in het Engels te doceren en zij hierin door hun universiteit ondersteund moeten worden (DAIE, persoonlijke communicatie).

⁷⁵ Deense universiteiten zijn verplicht Deens als bestuurstaal te voeren, maar zijn er vrij in daarnaast in het Engels te communiceren.

aantal afgestudeerden is het belangrijk grote aantallen buitenlandse studenten aan te trekken en als voorbereiding op het internationale karakter van de arbeidsmarkt waar afgestudeerden van de universiteit terecht komen. In het rapport ‘Universiteternes sprogstrategier’ (‘Taalbeleid van universiteiten’) benadrukt de universiteit echter dat zij flexibel omgaat met het taalgebruik en wanneer Deens gewenst is, dat dit wordt gebruikt. Ook bij de LIFE faculteit van de University of Copenhagen zijn alle masters in het Engels, met uitzondering van een aantal vakken bij diergeneeskunde waarin klantcontact centraal staat. Hier acht men het essentieel het onderwijs in het Deens te verzorgen. Ook bij de master Environmental Management is de voertaal Deens, omdat de opleiding gestoeld is op de Deense wetgeving en regels. Relevantie is dus een belangrijk criterium, en de visie van de Deense overheid lijkt dan ook breed te worden gedragen door de universiteiten. De universiteiten zijn zich ook sterk bewust van hun dubbelrol. De University of Copenhagen geeft in het rapport aan dat ‘internationaal’ en ‘nationaal’ onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Verschillende universiteiten maken zich hard voor het behoud van Deens als academische taal. Zo is de University of Southern Denmark actief in het ontwikkelen van Deense terminologie voor al haar vakgebieden⁷⁶. Een drijvende kracht hierachter is wellicht de wettelijke plicht van Deense universiteiten om hun onderzoeksresultaten breed te verspreiden, niet alleen internationaal maar vooral ook nationaal. Universiteiten zijn verplicht hun medewerkers te stimuleren tot deelname aan het publieke debat.

De Universiteit van Kopenhagen spreekt zich expliciet uit voor zogenoemde ‘parallel language use’⁷⁷: Deens en Engels worden gelijkwaardig geacht en taalkeuze hangt af van wat voor een bepaalde situatie meest gepast en efficiënt is. Om dit beleid kracht bij te zetten heeft zij in 2008 het ‘Centre for Internationalisation and Parallel Language Use’ opgericht. Het centrum richt zich niet alleen op onderzoek en trainingen, maar houdt ook in een – vooralsnog Deenstalige – database bij wat er over het gebruik van Engels in het hoger onderwijs in Denemarken wordt geschreven, gezegd en gerapporteerd, zowel in academische sfeer als breder in de samenleving. Op haar website verklaart CIP: *‘The Centre will (...) focus on the importance of the continuing use of Danish as a research and teaching language. It is imperative that Danish maintains its position as a scientific and administrative language within the university, as this will secure a continuing dialogue with Danish society as a whole.’* Terwijl Deense medewerkers worden gestimuleerd en getraind om hoogwaardig Engels te spreken worden internationale medewerkers door de campagne Let’s dansk! uitgedaagd om Deens te spreken op de werkvloer:

The intention of the campaign 'Let's dansk' is to get the international staff to practice their Danish in everyday life. Most of the international staff attends language lessons in Danish for free, but most of them primarily use Danish on a social level. The campaign has no intention of discussing whether English or Danish should be used for academic purposes, but is simply a way of focusing attention to the everyday life at a workplace with parallel language use. It is politically and integration wise very important for the foreigners in Denmark to learn Danish.

Charlotte Øhrstrøm, projectleider Let’s Dansk

⁷⁶ DUPA, 2009

⁷⁷ <http://cip.ku.dk/>

Ook andere universiteiten benadrukken het belang om vaste buitenlandse staf Deens te laten leren, zo verlangt men aan Roskilde University en de University of Southern Denmark dat buitenlandse staf na 2 jaar in staat is in het Deens colleges te verzorgen⁷⁸.

Secundair onderwijs

Twee- of meertalig middelbaar onderwijs is in Denemarken vrijwel afwezig, met uitzondering van een aantal – gedeeltelijk uit private middelen gefinancierde – internationale scholen en het internationale baccalaureaat dat wordt aangeboden op 8 tot 10 plekken aan privé- en staatsscholen in Denemarken. Er wordt op dit moment geen speciale aandacht besteed aan het uitbreiden van middelbaar onderwijs met een internationaal karakter⁷⁹. Wel worden er minimumeisen gesteld aan de Engelse taalvaardigheid van middelbare scholieren: zij moeten minimaal twee jaar Engels volgen op B-niveau en scholieren worden gestimuleerd zich op A-niveau te kwalificeren.

4.5 Nationale taal en cultuur

Ook in Denemarken neemt het aantal universitaire studies dat in het Engels wordt aangeboden, toe. Dit heeft geleid tot een debat, niet alleen in academische kringen, maar ook in de media en in het parlement⁸⁰. Het debat bereikte zijn hoogtepunt eind 2008, begin 2009⁸¹: In 2008 deed de Deense nationalistische partij opnieuw een wetsvoorstel. De wet zou universiteiten zou verplichten Deens te gebruiken en daarnaast eventueel Engels. Het wetsvoorstel kon rekenen op aanzienlijke steun en er ontstond verdeeldheid in het parlement. Toen de sociaal-democraten hun opinie bijstelden, koelde het debat af. Volgens Jensen (persoonlijke communicatie) krijgt het onderwerp sinds die tijd minder aandacht in de media. Los van deze standpunten speelt de vraag: Moeten universiteiten zelf hun taalbeleid kunnen bepalen, of moet dit een uitkomst zijn van het publieke debat en gestuurd worden vanuit het parlement?

Jensen en collega's (2009) hebben het Deense publieke debat samengevat in vier standpunten. Allereerst is er het pro-Engelse standpunt: de verengelsing van hoger onderwijs wordt gezien als iets positiefs en als onderdeel van de toenemende internationalisering van het Deense hoger onderwijs. Door het toenemende gebruik van Engels is het makkelijker topdocenten en -studenten aan te trekken uit het buitenland en daardoor het niveau van de universiteit op te krikken. Internationale studenten van buiten de EU zijn bovendien economisch aantrekkelijk voor de universiteiten omdat ze meer collegegeld binnenbrengen. Tot slot biedt Engelstalig onderwijs eigen studenten meer kansen wanneer zij eenmaal zijn afgestudeerd, omdat de arbeidsmarkt steeds internationaler (en Engelstaliger) wordt.

De overige drie standpunten hebben een kritische invalshoek. Ten eerste kan het door de verengelsing van het hoger onderwijs voor 'de normale Deen' moeilijker worden om op de hoogte te blijven van wetenschappelijke ontwikkelingen. Omdat universiteiten gefinancierd worden met publieke middelen, wordt het als een plicht naar de samenleving gezien onderzoeksresultaten te verspreiden in de Deense taal. Ten tweede wordt het door de verengelsing van het hoger onderwijs

⁷⁸ DUPA, 2009

⁷⁹ DAIE, persoonlijke communicatie

⁸⁰ Jensen, Stenius Stæhr, & Thøgersen, 2009

⁸¹ Jensen & Thøgersen, in progress

voor wetenschappers lastiger om over hun onderwerp te praten in het Deens. Dat zou er toe kunnen leiden dat Deens niet langer gebruikt wordt in academische kringen, omdat er geen Deense equivalenten meer worden ontwikkeld voor bepaalde terminologie. Een derde kritisch standpunt betreft de kwaliteit van het onderwijs. De verengelsing van het hoger onderwijs zou impact hebben op de kwaliteit van het onderwijs, omdat Engels de moedertaal is van noch de docenten, noch de studenten. Onderwijs kan daardoor minder nuances bevatten of de werkvormen kunnen beperkt worden.

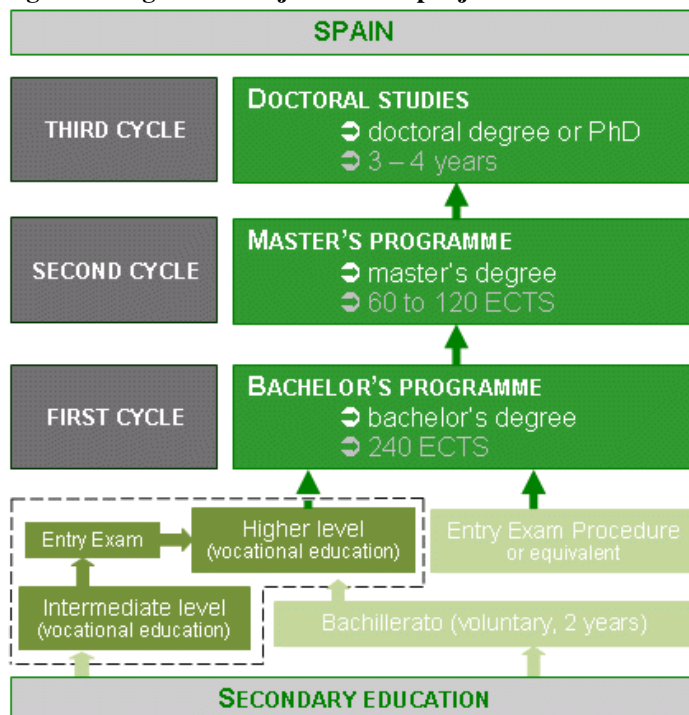
Jensen en collega's (2009) merken op dat in het debat vaak over tegenstanders en medestanders wordt gepraat, maar dat de standpunten elkaar in werkelijkheid niet altijd uitsluiten. Zo is het mogelijk dat men sceptisch is ten aanzien van bepaalde aspecten, maar de verengelsing an sich toch als iets positiefs ziet vanuit het oogpunt van internationalisering. Dit zagen ze ook terug in het onderzoek dat zij uitvoerden onder wetenschappelijk docenten van de University of Copenhagen, niet alleen de grootste universiteit van Denemarken, maar ook in Scandinavië: de meerderheid van de medewerkers was het eens met zowel de positieve als negatieve standpunten. Jongere medewerkers en medewerkers die een substantieel deel van hun onderwijs in het Engels verzorgen, zagen de verengelsing van het onderwijs over het algemeen vaker als iets positiefs dan oudere medewerkers en medewerkers die niet of nauwelijks in het Engels doceerden. Jensen en collega's voorzien op basis van deze resultaten dat de houding ten opzichte van Engelstalig onderwijs de komende jaren positiever zal worden. Het Danish Evaluation Institute (EVA) voerde in 2010 een onderzoek uit onder Deense universiteiten naar ervaringen met betrekking tot Engelstalige masterprogramma's aan Deense universiteiten. Uit hun onderzoek bleek dat de meerderheid van de in het Engels docerenden van mening is dat de impact van Engelstalig onderwijs op de kwaliteit van het onderwijs veelal of zelfs uitsluitend positief is (82%). De meerderheid van de studenten die een Engelstalig programma volgen deelt deze mening (89%). Momenteel rondt EVA eenzelfde onderzoek af met betrekking tot Engelstalige bachelors aan hogescholen en beroepsacademies, de resultaten hiervan zijn nog niet beschikbaar.

5 Spanje

5.1 Onderwijssysteem

Het onderwijs in Spanje is decentraal georganiseerd. Veel verantwoordelijkheden zijn vanaf de jaren '80 van de staat overgegaan naar de 17 autonome regio's. Leerplicht in Spanje geldt van 6 tot 16 jaar en bestaat uit primair en lager secundair onderwijs. Tijdens beide fasen van het onderwijs bevat het curriculum verplicht de vakken Spaans, de regionale taal (wanneer van toepassing) en een vreemde taal. Na het verplichte onderwijs kunnen leerlingen doorstromen naar beroepsgericht onderwijs (vergelijkbaar met het Nederlandse MBO) of het bachillerato (vergelijkbaar met ten minste het Nederlandse havo-niveau). Het bachillerato duurt twee jaar en heeft drie profielen die alledrie de verplichte vakken Spaans, de regionale taal (wanneer van toepassing) en een vreemde taal bevatten. Het bachillerato geeft via een toelatingsexamen toegang tot de universiteit. Via de weg van het beroepsgericht onderwijs is het mogelijk om in overeenkomstige studierichtingen direct toegang te krijgen tot de universiteit.

Figuur 6 Hoger onderwijsstelsel in Spanje

bron: <http://www.qcrossroads.eu>

Spanje kent geen binair hoger onderwijsstelsel zoals Nederland en Denemarken. Universitair onderwijs omvat zowel wetenschappelijk als meer beroepsgericht onderwijs⁸². Het wetenschappelijk

⁸² <http://www.nuffic.nl/nederlandse-organisaties/docs/extranet/landenmodule-spanje.pdf>

en beroepsgericht hoger onderwijs zijn in het kader van het Bolognaproces geïntegreerd⁸³. Formeel wordt het hoogste niveau van beroepsgericht niet-universitair onderwijs ook tot het hoger onderwijs gerekend, maar dit wordt in de praktijk in Spanje niet zo gezien. De afgelopen jaren is het Spaanse hoger onderwijs systeem drastisch hervormd in het kader van het Bolognaproces. Het onderwijs bevindt zich nu aan het eind van het hervormingsproces. Formeel moeten alle programma's in het academisch jaar 2010-2011 volgens het nieuwe systeem zijn ingericht. Naar verwachting is de overgang in 2013 echt volledig afgerond⁸⁴. Het nieuwe systeem kent Grados en Masters. Een Grado is een bachelorprogramma van 240 EC (equivalent aan vier jaar voltijd studie). Masters tellen 60 tot 120 EC (één tot twee jaar voltijd studie).

Spanje kent zowel publiek gefinancierde als particuliere universiteiten. In 1984 had Spanje 34 universiteiten. In 1995 waren dit er 51 geworden en in 2009 telt Spanje 76 universiteiten waarvan 50 publieke en 26 particuliere instellingen. De particuliere instellingen zijn onder andere katholieke en internationale universiteiten. De studentenpopulatie in Spanje is over de laatste drie decennia verdriedubbeld en Spanje heeft nu één van de hoogste percentages van universitair opgeleiden in Europa⁸⁵.

5.2 Engelstalig opleidingsaanbod

Wächter en Maiworm (2008) geven een indicatie van situatieve Engelstalig opleidingsaanbod in het Spaanse hoger onderwijs. Sinds 2002 is het aantal gerapporteerde Engelstalige programma's in Spanje flink gestegen, alsmede het aantal instellingen dat zulke programma's aanbiedt. Het aandeel buitenlandse studenten in Engelstalige programma's was en blijft volgens het onderzoek van Wächter en Maiworm erg klein (van 0,1% in 2002 naar 0,4% in 2007). In een ranking die de auteurs maken op basis van de drie genoemde gegevens is Spanje 25 van de 27 deelnemende landen.

Voor een inventarisatie van het actuele Engelstalig opleidingsaanbod in Spanje is een aantal bronnen geraadpleegd. De Europese Commissie heeft een 'Study in Europe' website die verwijst naar een aantal databases met informatie over Engelstalige programma's in Spanje. PLOTEUS, het Portal on Learning Opportunities throughout the European Space van de Europese Commissie lijkt echter niet gevuld met Engelstalige opleidingsmogelijkheden in Spanje. De 'Study in Europe' website verwijst ook naar [Bachelorsportal.eu](http://bachelorsportal.eu) en [Mastersportal.eu](http://mastersportal.eu), twee commerciële websites met databases van (Engelstalig) hoger onderwijsaanbod in Spanje. Na enkele tests blijkt de informatie over Spaans onderwijs op deze website echter niet correct. Het overzicht bevat veelal onderwijsaanbod van particuliere internationale universiteiten en business schools en onderwijsaanbod dat op de websites van de instellingen niet als Engelstalig wordt aangeduid. Ten slotte verwijst de 'Study in Europe' website nog naar een derde database; de GES database of Programmes taught in English van de Gesellschaft für empirische Studien. Deze is echter in 2007 samengesteld en wordt niet actief geactualiseerd door de aanbieder (met als resultaat slechts 13 Engelstalige opleidingen).

Begin 2009 is er een nieuwe organisatie opgezet voor de promotie van Spaanse universiteiten in het buitenland: Universidad.es. Deze website biedt een database met Engelstalige programma's aan

⁸³ Persoonlijke communicatie met prof. Jasone Cenoz, University of the Basque Country

⁸⁴ http://ec.europa.eu/education/study-in-europe/european_higher_education_es_en.html

⁸⁵ OECD, 2008

Spaanse universiteiten. De website bevatte in december 2010 de informatie uit studiejaar 2009-2010⁸⁶. De decentrale organisatie van het Spaanse hoger onderwijs bemoeilijkt volgens een Spaanse bron⁸⁷ het maken van een dergelijk overzicht op nationaal niveau. Echter met deze kanttekeningen, beschouwen we Universidad.es als de best beschikbare bron.

Het totale Engelstalige opleidingsaanbod in Spanje bedraagt 15 bachelor- en 96 masteropleidingen. Het Engelstalig masteraanbod is geconcentreerd in de dichtstbevolkte gebieden waar veel universiteiten zijn gevestigd en de regio's waar het aanbod masteropleidingen erg groot is (Barcelona en Madrid). Het merendeel van het Engelstalig bacheleraanbod wordt aan particuliere universiteiten gegeven: 61 van de 96. Bij raadplegen van de instellingswebsites lijkt er overigens regelmatig sprake te zijn van meertalig onderwijsaanbod in plaats van exclusief Engelstalig.

Op basis van de beschrijvingen van de opleidingen hebben we een indeling gemaakt naar sectoren. Opleidingen zijn bij meerdere sectoren ingedeeld wanneer de inhoud daartoe aanleiding gaf (waardoor het totaal hoger dan 96 uitkomt). Tabel 46 laat zien dat het Engelstalig (of meertalig) aanbod zich concentreert in de sectoren Techniek, Natuur, Gedrag & Maatschappij (veelal managementopleidingen) en Economie.

Tabel 46 Engelstalige masteropleidingen in Spanje, naar sector

Sector	EC	G&M	GEZ	LANDB	NAT	OW	RECHT	T&C	TECH
Opleidingen	20	22	12	6	23	0	4	6	26

5.3 Internationale studenten en staf

Internationale studenten

In gegevens over de buitenlandse studentenpopulatie in Spanje wordt geen onderscheid gemaakt tussen buitenlandse studenten die specifiek voor een studie naar Spanje zijn gekomen en studenten die al eerder naar Spanje zijn gemigreerd. Hierdoor weten we niet hoeveel studenten er specifiek worden aangetrokken door het onderwijsaanbod van het land. De cijfers geven echter wel een indruk. Het aantal buitenlandse studenten is sinds 1997 meer dan verdubbeld (Tabel 47). Het aandeel buitenlandse studenten (exclusief Erasmus-studenten, inclusief PhD-studenten) is sinds 1996 verveelvoudigd van 0,68% naar 4,4% in 2008-2009⁸⁸. De helft van de buitenlandse studenten volgt een opleiding in de sociale en juridische sector en bijna een kwart in de sector architectuur en ingenieur. De natuurwetenschappen zijn het minst populair onder de buitenlandse studenten.

Omdat Spanje tot Europa behoort, maar cultureel en historisch ook tot Latijns-Amerika, zijn veel van de internationaliseringsactiviteiten van de universiteiten gericht op deze twee werelddelen⁸⁹. Dit blijkt ook de herkomst van de buitenlandse studenten in Spanje. 48% komt uit Latijns-Amerika en het Caribische gebied. Deze studenten kunnen deelnemen aan het reguliere Spaanstalige onderwijs. 30% van de buitenlandse studenten komt uit de Europese Unie. Opvallend is dat het aandeel studenten

⁸⁶ Persoonlijke communicatie met woordvoerder van Universidad.es

⁸⁷ Persoonlijke communicatie met prof, Jasone Cenoz, University of the Basque Country

⁸⁸ Ministerio de Ciencia e Innovación, 2008

⁸⁹ Ministerio de Ciencia e Innovación, 2008

uit Europa daalt (in 1997-98 nog 44%) en het aandeel studenten uit Latijns-Amerika en het Caribische gebied stijgt (in 1997-98 nog 24%). Ondanks het gedaalde percentage is het absolute aantal buitenlandse studenten uit Europa sinds 1997 wel meer dan verdubbeld. Studenten uit Europa en Afrika studeren veelal in een bacheloropleiding, terwijl studenten uit Latijns-Amerika en het Caribische gebied en de VS en Canada vaker een masteropleiding of PhD-traject volgen.

Tabel 47 Aantallen buitenlandse studenten in Spanje⁹⁰

Jaar	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01	2001-02	2002-03	2003-04	2004-05	2005-06	2006-07	2007-08
Studenten	29.000	32.954	40.689	39.944	44.860	53.639	41.734	45.603	51.013	59.814	64.906

Internationale staf

Er is zijn geen formele gegevens gevonden over het aantal of aandeel buitenlandse staf aan de Spaanse universiteiten. Het aandeel internationale staf is volgens onze contacten erg klein. Als er internationale staf wordt aangetrokken, gaat het veelal om onderzoeksstaf met tijdelijke aanstellingen. Het Spaanse ‘accreditatie systeem’ voor docenten is hier volgens hen debet aan. Het Spaanse systeem maakt het erg lastig om als niet-Spanjaard een vaste aanstelling aan een Spaanse universiteit te krijgen. Hoewel het de afgelopen jaren al erg is versoepeld, beperkt het de mobiliteit⁹¹. Docenten aan publieke universiteiten moeten het Spaans en de eventuele regionale taal voldoende beheersen. Daarnaast moeten de buitenlandse kwalificaties van de docent (master, PhD) omgezet worden en dit kan een langdurig proces zijn.

5.4 Taalbeleid

Spanje bevindt zich in een bijzondere linguïstische situatie vanwege een aantal autonome provincies die twee officiële talen hebben. Deze talen hebben echter pas na de dictatuur een officiële status gekregen en worden ook pas sinds die tijd in het onderwijs gebruikt. In Baskenland, Catalonië en Galicië wordt tweetalig onderwijs aangeboden: in het Spaans en de regionale taal.

Vanaf 1990 is in Spanje een grote onderwijshervorming ingezet in het primair en secundair onderwijs⁹². De hervorming werd gevoed door ontevredenheid over de resultaten van het onderwijs, mede op het gebied van de vreemde talen. Een problematische factor hierin was de overgang van Frans naar Engels als de eerste vreemde taal. Als gevolg van de hervorming worden vreemde talen nu eerder aangeboden (vanaf 8 jaar) maar in minder verplichte uren. Wel hebben de scholen de mogelijkheid om keuze-uren voor een vreemde taal aan te bieden.

De situatie in Spanje is onvergelijkbaar met de noordelijke landen en Nederland, zegt de Baskische hoogleraar Jasone Cenoz⁹³. Er is geen traditie om Engels buiten het klaslokaal te gebruiken. Films en tv-programma’s worden nagesynchroniseerd en Spanjaarden gaan minder dan bijvoorbeeld

⁹⁰ <http://stats.oecd.org/Index.aspx> (education and training, foreign/international students enrolled)

⁹¹ Persoonlijke communicatie met Joan Rué, Afdeling Toegepaste Pedagogiek, Universidad Autonoma de Barcelona en prof. Jasone Cenoz, Universidad de Pais Vasco, Department of Research Methods in Education

⁹² Perez Vidal, 1997

⁹³ Persoonlijke communicatie en artikel

http://www.elpais.com/articulo/pais/vasco/larga/marcha/trilinguismo/elpepiesppvs/20091025elpvas_12/Tes

Nederlanders op lange vakanties naar het buitenland waar zij Engels moeten spreken. Ook lijken Spanjaarden meer angst te hebben om Engels te spreken. Hierdoor heeft het Engelstalig onderwijs volgens haar onvoldoende effect. Ook hebben Spanjaarden een linguïstisch nadeel ten opzichte van Nederland: de taal is minder verwant aan het Engels.

Spaanse ouders hechten echter veel waarde aan het leren van Engels en laten hun kinderen Engels leren buiten schooltijd. Cursussen Engels aan staats erkende taalinstututen of particuliere scholen zijn populair. Cenoz (persoonlijke communicatie) wijst op het gevaar van de economische tweedeling die dit kan creëren tussen de groep die extra onderwijs kan betalen en degenen die dat niet kunnen.

Om het Engels naar een hoger niveau te tillen, om tegemoet te komen aan de vraag van ouders en om een maatschappelijke tweedeling te voorkomen, wordt er steeds meer tweetalig (primair en/of secundair) onderwijs aangeboden. Er wordt hier gebruik gemaakt van onderdompelingsonderwijs, zoals dat in Nederland ook in het tweetalig onderwijs gebeurt. Er is er een grootschalig initiatief van de British Council en het Spaanse onderwijsministerie om tweetalig onderwijs aan te bieden in het hele verplichte curriculum (van 3 tot 16 jaar). De British Council rapporteert op haar 'Teaching English' website dat er in 2008 80.000 kinderen aan 700 publieke scholen tweetalig onderwijs volgen. In Andalusië (en wellicht ook andere provincies) doet de Alliance Française mee in het project en zijn er ook scholen die het tweetalig onderwijs in Spaanse en Frans aanbieden⁹⁴. In Baskenland en Catalonië is er een groeiend aantal initiatieven om drietalig onderwijs aan te bieden (Spaans, Baskisch/Catalaans en Engels). De mogelijkheden worden volgens Cenoz echter enigszins beperkt door het tekort aan docenten die voldoende kennis hebben van het Engels (persoonlijke communicatie).

Spanje kent geen actief nationaal beleid om hoger onderwijs in het Engels aan te bieden. De nationale overheid verzorgt de financiering en basale wetgeving. De overheid heeft vooral veel geïnvesteerd in Engelstalig primair en secundair onderwijs. Universiteiten zijn vrij hun eigen taalbeleid te maken. Zij moeten echter volgens de nationale kwaliteitsnormen van het Spaanse accreditatieorgaan wel een 'Language Plan' maken waarin ze specificeren in welke talen onderwijs wordt gegeven⁹⁵. Het aanbieden van Engelstalig onderwijs gebeurt vaak op het niveau van cursussen. Volledige programma's zijn, zoals is gebleken, vrij zeldzaam. Er is vaak sprake van particulier initiatief. Vanuit de Universidad Complutense de Madrid en de Universidad Autonoma de Barcelona wordt genoemd dat het verlagen van de onderwijslast als incentive naar docenten wordt gebruikt om onderwijs in het Engels aan te bieden.

De particuliere universiteiten liepen voorop bij het aanbieden van Engelstalig onderwijs, eerst met het aanbieden van masters, en nu ook bachelors⁹⁶. De verwachting van alle contacten is dat het onderwijs in het Engels aan hun universiteit zal toenemen. Wellicht ook om hiermee meer inkomsten te genereren. Spanje ontvangt de meeste Socrates/Erasmus studenten van alle deelnemende landen⁹⁷.

⁹⁴ Persoonlijke communicatie met Marie Byrne, CEU Andalucia

⁹⁵ Persoonlijke communicatie met Joan Rué, Afdeling Toegepaste Pedagogiek, Universidad Autonoma de Barcelona. Het is niet duidelijk of dit een regionale of nationale regeling is.

⁹⁶ Persoonlijke communicatie met Emma Dafouz Milne, afdeling Engels Taalkunde, Universidad Complutense de Madrid

⁹⁷ Ministerio de Educacion y Ciencia, 2008

Het land heeft een dubbele aantrekkingskracht voor deze studenten. Naast het onderwijs in het Engels, grijpen zij een studieverblijf in Spanje vooral aan om Spaans te leren.

Universidad Complutense de Madrid⁹⁸

De Universidad Complutense de Madrid is de grootste universiteit van Spanje (zo'n 80.000 studenten en 70 programma's). De universiteit bevindt zich echter niet in de voorhoede als het gaat om de ontwikkeling van Engelstalige programma's. Juist de omvang van de universiteit heeft het proces bemoeilijkt, naast de kosten en het gebrek aan staf. Er zijn wel initiatieven om vakken in het Engels aan te bieden, in de richtingen Business en Economics, Psychologie en Wiskunde. De buitenlandse studenten die door deze cursussen worden aangetrokken zijn vooral Erasmusstudenten. De verwachting is dat het Engelstalig aanbod in de toekomst zal toenemen en dat er ook meer buitenlandse studenten zullen komen die collegegeld betalen. Voorlopig is er echter nog geen beleid wat dit tot stand zou moeten brengen.

Universidad Autonoma de Barcelona⁹⁹

De universiteit heeft het verplichte 'Language Plan' waarin ze moet specificeren welke talen worden gebruikt en met welke doelen. Hierin wordt ook het aandeel Engelstalig onderwijs vastgelegd. Het plan is echter vooral belangrijk om het Catalaans een plaats te geven in het universitair onderwijs. Als het gaat om de voertaal op de universiteit, speelt hier vooral de kwestie Catalaans of Spaans. Er wordt politieke druk uitgeoefend om een keuze te maken voor het Spaans. De kwestie van Engelstalig onderwijs lijkt secundair.

Hoewel ze niet in het overzicht van Universidad.es terugkomen, blijkt de Universidad Autonoma de Barcelona wel degelijk een aantal Engelstalige masters aan te bieden, in economische, bedrijfskundige en natuurwetenschappelijke richting. Er ligt een toenemende druk op de universiteit om het aantal Engelstalige opleidingen en cursussen te verhogen vanwege de grote aantallen inkomende Erasmusstudenten en Amerikaanse en Aziatische uitwisselingsstudenten (ongeveer 3.500 per jaar). In sommige faculteiten worden cursussen dubbel aangeboden, een Spaanse of Catalaanse variant en een Engelse variant. De verwachting is dat het Engelstalige aanbod in de toekomst zal toenemen. Motieven hiervoor zijn, naast aanbod voor de uitwisselingsstudenten, gericht op het verbeteren van de arbeidsmarkt positie van de eigen studenten.

5.5 Nationale taal en cultuur

Over de gehele linie komt een beeld naar voren waarin Engels niet als bedreiging wordt gezien voor het Spaans en het Spaanstalige onderwijs. Engels wordt veelal gezien als een taal die als aanvulling of parallel aan het Spaans gebruikt kan worden. De argumenten hiervoor zijn uiteenlopend. Het Engelstalig hoger onderwijs staat nog in de kinderschoenen, een dergelijk beperkt aanbod kan onmogelijk als bedreigend worden ervaren, meent Joan Rué van de Universidad Autonoma de

⁹⁸ Informatie afkomstig van Emma Dafouz Milne en Diana Foran Storer, beide werkzaam bij het Afdeling Engelse Taalkunde van de Universidad Complutense de Madrid

⁹⁹ Informatie afkomstig van Joan Rué, Afdeling Toegepaste Pedagogiek en Maria Villanueva, voormalig internationaliseringscoördinator van de Faculteit Educatie van de Universidad Autonoma de Barcelona

Barcelona. Het Spaans is een grote taal, die niet snel te lijden zal hebben onder Engelstalig onderwijs. Uit verschillende contacten blijkt dat er een sterke behoefte is aan een inhaalslag om het Engels op een hoger niveau te krijgen, om zo beter te kunnen concurreren in een internationale context. Er is een duidelijk idee dat Spanje haar jonge generatie met een betere beheersing van het Engels meer kansen op de (internationale) arbeidsmarkt kan geven. Cenoz van de Universidad del Pais Vasco heeft veel onderzoek gedaan naar twee- en drietalig onderwijs in Spanje. Zij meent dat vanwege het snel toenemend aantal meertalige scholen, de vraag naar Engelstalig onderwijs zal gaan toenemen. Deze ontwikkeling wordt ook door andere contacten gesignaleerd.

Een kritische noot horen we vanuit de Universidad Autonoma de Madrid waar Clara Salas Hernandez een aantal kanttekeningen plaatst bij de toename van Engelstalig hoger onderwijs. Zij geeft aan dat het niveau van het bacheloronderwijs in Spanje omlaag is gegaan en de mening heerst dat daar eerst in geïnvesteerd moet worden. Daarnaast vindt volgens haar de ontwikkeling van het Engelstalig onderwijs vooral plaats in de rijkere gebieden. Dit blijkt ook uit onze inventarisatie van het Engelstalig opleidingsaanbod, dat is geconcentreerd in Catalonië en Madrid. Een derde kanttekening die ze plaatst betreft de onderwijzende staf. Veel (oudere) staf beschikt over onvoldoende Engelse taalvaardigheid om onderwijs in het Engels te kunnen geven. Dit laatste punt horen we ook terug bij andere contacten.

Bezwaren zijn ook te vinden binnen de autonome regio's met een eigen regionale taal en de oudere generatie Spanjaarden. Marie Byrne, docent van de lerarenopleiding van CEU Andalucia vertelt dat de oudere generatie vindt, dat er binnen Europa meer aandacht voor het Spaans zou moeten zijn. In Baskenland is er een sterk beleid om het Baskisch te beschermen. 'Als er op de Baskische universiteiten geen Baskisch gebruikt zou worden, waar wordt de taal dan nog wel op hoog niveau gebruikt?', merkte Cenoz op. Aan de andere kant bestaat ook hier het besef dat men Engels nodig heeft om internationaal mee te kunnen in de wetenschap. Het is voor deze regio, zoals zij zegt, een uitdagende situatie.

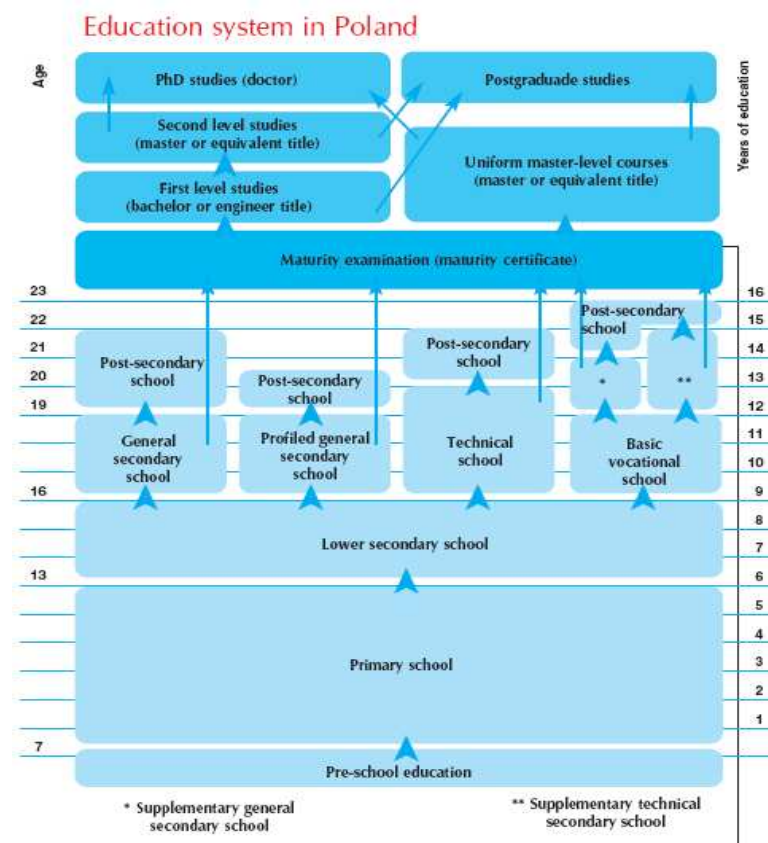
Het ideaal van een Europa waarin iedereen twee vreemde talen spreekt zal volgens sommigen niet haalbaar blijken. Maria Villanueva (Universidad Autonoma de Barcelona): 'It will be the end of the ideal of European graduates being able to speak two foreign languages...Everybody will manage with only one I'm afraid: English.'

6 Polen

6.1 Onderwijssysteem¹⁰⁰

Polen heeft in 2009 ruim 360 hoger onderwijsinstellingen, waarvan bijna 200 privé-instellingen. De instellingen bieden vaak onderwijs in een bepaalde discipline (agrarisch, medisch, pedagogisch, economisch et cetera). Er bestaat geen strikte scheiding tussen beroepsgericht en theoretisch wetenschappelijk hoger onderwijs zoals in Nederland en Denemarken. Er bestaan wel ‘hogere beroepsscholen’, maar universiteiten kunnen evengoed beroepsgerichte studies aanbieden. De hoger onderwijsinstellingen zijn relatief autonoom en kunnen bijvoorbeeld hun eigen collegegeld en toelatingsbeleid bepalen. Naast eventuele instellingsspecifieke toelatingseisen, geeft een ‘Swiadectwo Dojrzałości’ (Maturity Certificate) toegang tot het hoger onderwijs. Dit diploma is vergelijkbaar met een vwo-diploma en wordt behaald na de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Het universitair systeem kent sinds 2007/2008 drie cycli: Licencjat (bachelor; 3-3,5 jaar), Magister (master; 1,5-2 jaar) en Doktor. Een aantal sectoren ken nog een 2-cycli systeem van Magister en Doktor (recht, psychologie, (dier)geneeskunde en tandheelkunde). De hoger beroepsscholen, veelal privé-instellingen, bieden opleidingen aan van 3 tot 4 jaar.

Figuur 7 Hoger onderwijssystem in Polen¹⁰¹

¹⁰⁰ Informatie in deze paragraaf is afkomstig uit de Landenmodule Polen van Nuffic, versie 4, december 2009. <http://www.nuffic.nl/nederlandse-organisaties/docs/extranet/landenmodule-polen.pdf>, OECD reviews of Tertiary Education. Poland, 2007 en www.studyinpoland.pl.

¹⁰¹ University Guide, Study in Poland, 2010

6.2 Engelstalig opleidingsaanbod

Perspektywy Foundation, de nationale organisatie ter promotie van het Poolse hoger onderwijs, werkt samen met de Poolse rectorenconferentie in het project ‘Study in Poland’. De website www.studyinpoland.pl biedt een database met (onder andere) de Engelstalige opleidingen die in Polen worden aangeboden¹⁰². Dit is momenteel het meest actuele en volledige overzicht van Engelstalige opleidingen in Polen dat beschikbaar is. Uit gegevens in deze database hebben we een overzicht kunnen maken van het Engelstalig aanbod. Uit Tabel 48 blijkt dat er in totaal 250 Engelstalige opleidingen worden aangeboden, waarvan de meeste op masterniveau. Veruit de meeste Engelstalige bachelor- en masteropleidingen worden in de bètatechnische sector gegeven.

Perspektywy¹⁰³ geeft verder aan dat het aantal Engelstalige programma’s in Polen zich de afgelopen vijf jaar in hoog tempo heeft ontwikkeld. In 2008 waren er 120 opleidingen van aangesloten instellingen opgenomen in de database. In 2010 was dit opgelopen tot 280. Er hebben zich echter ook meer instellingen aangesloten, dus de werkelijke toename van het aantal Engelstalige programma’s zal lager zijn. Ze worden echter gegeven aan een relatief klein aantal (40 tot 50) van de Poolse hoger onderwijsinstellingen. Dit beperkt de keuzevrijheid van (buitenlands) studenten. Er zijn volgens Perspektywy ongeveer 1,9 miljoen studenten ingeschreven in het Pools hoger onderwijs waarvan een kleine 1% een Engelstalige opleiding volgt.

Engelstalig onderwijs bevindt zich in Polen vooral aan de onderzoeksgerichte universiteiten en niet zozeer in het beroepsgerichte hoger onderwijs. Dit heeft te maken met de lokale oriëntatie van het beroepsgericht onderwijs en een gebrek aan docenten die over voldoende Engelse taalvaardigheid beschikken. Engelstalige programma’s worden nog als vrij elitair beschouwd in Polen¹⁰⁴.

Tabel 48 Engelstalige opleidingen Polen naar sector en opleidingssoort

sector	bachelor	master	totaal
Kunst en design	7	9	16
Gezondheid	1	17	18
Geesteswetenschappen	11	32	43
Recht		1	1
Bètatechniek	36	89	125
Sociaal-economisch	22	25	47
totaal	77	173	250

Bron: www.studyinpoland.pl (eigen analyse)

¹⁰² <http://www.studyinpoland.pl/>

¹⁰³ Persoonlijke communicatie Bianka Siwinksa, Perspektywy

¹⁰⁴ Persoonlijke communicatie Kasimirz Bilanow, Perspektywy

6.3 Internationale studenten en staf

Internationale studenten

Gegevens over aantallen buitenlandse of internationale studenten in Polen lopen uiteen. In de ‘OECD Review of Tertiary Education Poland’ (2007) wordt gesteld dat in 2003 0,4% van de inschrijvingen in het hoger onderwijs buitenlandse studenten betreft. Daarbij wordt opgemerkt dat dit een daling is vergeleken met 1998. Het is één van de laagste percentages van de 27 landen waarvan data beschikbaar waren voor OECD. In 2003 volgde ongeveer 37% van de buitenlandse studenten een opleiding in de sociale wetenschappen, rechten of ‘business’, 25% in de geesteswetenschappen en kunsten en 18% in gezondheid en welzijn. Het relatief hoge percentage studenten dat een opleiding in de sector gezondheid en welzijn volgt, is een gevolg van het aantal medische onderwijsinstellingen dat Engelstalige opleidingen aanbiedt¹⁰⁵. In 2009 is de sector Sociale Wetenschappen, Economie en Recht nog steeds koploper, maar studeert zelfs al 32% van de buitenlandse studenten aan een opleiding in de sector Gezondheid en Welzijn (Tabel 51). De medische onderwijsinstellingen zijn overigens niet allemaal opgenomen in de ‘Study in Poland’ database¹⁰⁶.

Tabel 49 Aantal buitenlandse studenten in Polen¹⁰⁷

Jaar	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01	2001-02	2002-03	2003-04	2004-05	2005-06	2006-07	2007-08
studenten	5.443	5.693	6.126	6.659	7.401	7.617	8.118	10.185	11.365	13.021	14.965

Tabel 50 Aantal buitenlandse studenten in Polen¹⁰⁸

Jaar	2008-09	2009-10
Buitenlandse studenten	15.862	17.000

Tabel 51 Aantal en percentage buitenlandse studenten 2009, per sector¹⁰⁹

Sector	Aantal	%
Educatie	446	3%
Geesteswetenschappen & Kunst	2047	12%
Sociale Wetenschappen, Economie en Recht	6282	37%
Natuurwetenschappen	846	5%
Gezondheid & Welzijn	5501	32%
Technologie, Industrie, Constructie	878	5%
Landbouw	148	1%
Diensten	852	5%
Totaal	17.000	100%

Tabel 49, eveneens op basis van OECD statistieken, laat echter een duidelijke stijging van het aantal buitenlandse studenten zien (op basis van nationaliteit). Deze trend wordt bevestigd door gegevens van Perspektywy Foundation en Central Statistical Office of Poland (Tabel 50). De trend is opvallend,

¹⁰⁵ OECD, 2007

¹⁰⁶ Persoonlijke communicatie Kasimirz Bilanow, Perspektywy

¹⁰⁷ <http://stats.oecd.org/Index.aspx> (education and training, foreign/international students enrolled)

¹⁰⁸ Central Statistical Office, 2010

¹⁰⁹ Central Statistical Office, 2010

omdat het totaal aantal studenten in het hoger onderwijs de afgelopen vier jaar is gedaald^{110,111}. Buitenlandse studenten nemen dus niet alleen in aantal toe in het Poolse hoger onderwijs, maar ook in aandeel. In 2009-2010 was het totaal aantal ingeschreven studenten in het Poolse hoger onderwijs 1.900.014. Uit Tabel 50 volgt dat 0,9% hiervan kon worden aangemerkt als buitenlandse student.

Een presentatie van Perspektyw uit 2009¹¹² toont dat 35% van de buitenlandse studenten uit Oekraïne komt, 17% uit Wit-Rusland, 10% uit Noorwegen, 8% uit de Verenigde Staten en 6% uit China. Zowel Oekraïne, Wit-Rusland en de Verenigde Staten hebben een relatief grote Poolssprekende gemeenschap. Studenten uit deze gemeenschappen die in Polen gaan studeren hebben vanzelfsprekend geen behoefte aan Engelstalige opleidingen. Beroepsgerichte hoger onderwijsinstellingen die buitenlandse studenten aantrekken richten zich vooral op deze groep, die – eventueel met enige voorbereiding – kan deelnemen aan de Poolse programma's¹¹³.

De redenen voor het lage aantal buitenlandse studenten dat in Polen gaat studeren, zijn volgens het OECD rapport (2007) taalproblemen, gebrek aan stimulans tot een academische carrière in Polen, de perceptie van slechte arbeidsperspectieven en het naar binnen gekeerde karakter van het hoger onderwijs in Polen.

Internationale staf

Het Central Statistical Office of Poland registreert het aantal buitenlandse werknemers dat in Polen een academische functie vervuld¹¹⁴. In 2009/2010 konden er 1.869 medewerkers aangeduid worden als buitenlandse staf (op basis van nationaliteit). Medewerkers uit Oekraïne, Wit-Rusland, Rusland en Duitsland nemen 52% van de totale buitenlandse staf in, waarbij de groep uit Oekraïne het grootst is (26% van het totaal). 85% van de buitenlandse staf komt uit Europa (incl. Rusland). In 2009/2010 waren er 103.635 wetenschappelijke medewerkers aan Poolse universiteiten¹¹⁵. Hieruit volgt dat 2% van de Poolse wetenschappelijke staf een niet-Poolse nationaliteit heeft. Het hoofdstuk over de Deense situatie liet zien dat indicaties op basis van nationaliteit waarschijnlijk een overschatting geven van de daadwerkelijke omvang van internationale staf. De conclusie is dan ook dat het aandeel buitenlandse staf op Poolse universiteiten zeer gering is.

¹¹⁰ Central Statistical Office, 2009

¹¹¹ Central Statistical Office, 2010

¹¹² Presentatie The efforts of the Perspektyw Education Foundation in the Internationalisation of Higher Education, Bianka Siwińska, 2009.

¹¹³ Persoonlijke communicatie Kasimirz Bilanow, Perspektyw

¹¹⁴ Persoonlijke communicatie Karolina Szlesinger, Central Statistical Office of Poland

¹¹⁵ Central Statistical Office, 2010

6.4 Taalbeleid

Secundair onderwijs

De taalkundige situatie van Polen is bijzonder. Enerzijds omdat in Polen tot het einde van het communistisch regime Russische de tweede taal was die in het onderwijs werd geleerd¹¹⁶. Anderzijds omdat Polen een bijzonder veeltalig land is. Zo bestaan er 15 autochtone minderheidstalen in het land¹¹⁷. Tegenwoordig is echter ook in Polen Engels de meest geleerde tweede taal.

Sinds 2008 is het verplicht voor leerlingen van 7 tot 10 om een vreemde taal te leren. In 2009 is het verplicht om twee vreemde talen in het curriculum op te nemen voor leerlingen van 13 tot 19 jaar. Engels is de meest geleerde tweede taal, daarna komt Duits. Engels is een verplicht eindexamenvak van de opleidingen die toegang geven tot het hoger onderwijs.

Tweetalig onderwijs in de vorm van CLIL wordt steeds meer gemeengoed in Polen¹¹⁸. Nauwkeurige gegevens over aantallen scholen zijn echter niet bekend. Er wordt geschat dat er zo'n 50 meertalige scholen zijn¹¹⁹. Engels is de meest gebruikte tweede taal in CLIL onderwijs, maar ook Duits, Frans, Spaans en de minderheidstalen komen voor. Vanwege demografische ontwikkelingen neemt het aantal leerlingen in het onderwijs af. Scholen moeten daardoor meer hun best gaan doen om leerlingen aan te trekken en tweetalig onderwijs is een manier om zich te onderscheiden. Deze ontwikkeling draagt bij aan de toenemende populariteit van CLIL onderwijs.

Hoger onderwijs

Hoewel er voor het primair en secundair onderwijs beleid op nationaal niveau bestaat dat het leren van talen (i.c. Engels) stimuleert, bestaat dit niet op het niveau van het hoger onderwijs. Het ontbreekt eveneens aan een duidelijke internationaliseringsstrategie¹²⁰. Zo beschikt Polen pas sinds 2005 over een organisatie die het Poolse hoger onderwijs in het buitenland promoot (Study in Poland). Het initiatief ligt hiermee bij de instellingen en zoals we in de paragraaf over het opleidingsaanbod hebben beschreven, is dit initiatief bij een relatief klein aantal instellingen opgepakt. De meeste hoger onderwijsinstellingen hebben geen strategie voor het aantrekken van buitenlandse studenten: het aanbod is klein en ze hebben vaak geen proactieve internationale marketingstrategieën¹²¹.

6.5 Nationale taal en cultuur

Engelstalig hoger onderwijs is in Polen nog een relatief nieuw en marginaal fenomeen, stelt Kazimirz Bilanow van Perspektyw. Het is lastig in te schatten wat de invloed hiervan op de Poolse taal en

¹¹⁶<http://www.onestopenglish.com/clil/clil-teacher-magazine/your-perspectives/clil-in-poland-a-realchallenge/500419.article>

¹¹⁷ Policy on Minority and Regional Languages in Poland, Marta Moskal, Jagiellonian University, Poland <http://www.aber.ac.uk/mercator/images/Martapaper.pdf>

¹¹⁸ Eurydice, 2008

¹¹⁹ Persoonlijke communicatie Kasimirz Bilanow, Perspektyw

¹²⁰ OECD, 2007

¹²¹ OECD, 2007

cultuur zal zijn. Er is in Polen wel voorzien in een nationaal orgaan dat zich met de taal bezighoudt. Sinds 1996 bestaat de Raad van de Poolse taal die het gebruik van de Poolse taal monitort ¹²².

Eventuele risico's van een toename van het gebruik van Engels in het onderwijs worden vooral op wetenschappelijk en maatschappelijk vlak gesignaleerd. Men is zich volgens Bilanow in Polen wel bewust van het belang van het leren van Engels. Er ontstaat door het wel of niet beschikken over Engelse taalvaardigheid echter wel een tweedeling in de maatschappij die zich ook op het economisch vlak manifesteert.

Jan Perz, Poolse postdoc aan Universidad Autonoma de Madrid, benoemt het risico dat bepaalde specialistische termen wellicht uit de Poolse taal zullen verdwijnen, mede door het wetenschappelijk publiceren in het Engels. Ten slotte is de vraag hoe een hoge vlucht het Engelstalig onderwijs in Polen zal nemen. Engelstalig onderwijs heeft voordelen voor Polen in een internationale context. Echter, volgens Perz trekt het Poolse hoger onderwijs juist ook buitenlandse studenten aan (vooral Poolse minderheden) die het Pools willen leren.

¹²² The Council for the Polish Language, 2007

7 Conclusie en discussie

In het onderzoek waarover in dit rapport gerapporteerd werd stond de vraag *Hoe is het met de verengelsing van het hoger onderwijs gesteld in Nederland, Denemarken, Spanje en Polen en wat betekent dit voor de positie van de nationale (en regionale) taal?* centraal. Deze vraag werd uitgewerkt in vier thema's: Engelstalig aanbod, internationale studenten en staf, taalbeleid en de nationale taal en cultuur. Hieronder worden per thema de belangrijkste bevindingen samengevat, waarna wordt afgesloten met een discussie.

Engelstalig aanbod

Nederland wordt van de niet-Engelstalige landen in Europa veelal als koploper gezien in het aanbieden van Engelstalig onderwijs. Dit geldt echter voornamelijk voor de masterfase. De landenanalyse van Denemarken laat zien dat het Engelstalig aanbod in de bachelorfase in Denemarken overeenkomt met dat in Nederland. Over het aandeel Engelstalige programma's in Spanje en Polen is geen informatie beschikbaar. De aantallen programma's suggereren echter, dat het om een zeer beperkt aandeel gaat in het totale hoger onderwijsaanbod. In alle landen is er sprake van een groeiend aanbod, deze ontwikkeling wordt echter niet in exacte aantallen gedocumenteerd.

Nederland en Denemarken kennen beiden een binair hoger onderwijssysteem. In beide landen is het aanbod in het wetenschappelijk onderwijs groter dan in het beroepsgerichte hoger onderwijs. Dit wordt echter veroorzaakt door de masterfase. In alle onderzochte landen worden meer Engelstalige opleidingen aangeboden in de masterfase dan in de bachelorfase. In Denemarken zit hier een expliciet beleid achter: veel universiteiten stellen dat de basiskennis in het Deens gelegd dient te worden.

In het Nederlandse hoger beroepsonderwijs bevindt het Engelstalig aanbod zich vooral in de sectoren Landbouw en Taal & Cultuur (m.n. kunst). In het wetenschappelijk onderwijs springen de sectoren Landbouw, Techniek, Natuur en Economie er uit, met elk een aanbod van >50%. In de sectoren Landbouw en Natuur worden in de masterfase zelfs 94% en 91% van de masters in het Engels aangeboden. In de andere landen zien we een nadruk op Techniek en Natuurwetenschappen. In Denemarken zijn het vooral de Natuurwetenschappen waar veel Engelstalige wo-masteropleidingen worden aangeboden en in mindermate de sector Technologie. In het Deense hbo is de sector Technologie de koploper. In Spanje vinden we de meeste Engelstalige masteropleidingen eveneens bij Techniek, maar ook in de sectoren Natuur, Gedrag & Maatschappij en Economie. In Polen voert de sector Natuurwetenschappen de boventoon in het wetenschappelijke bachelor- en masteraanbod.

Internationale studenten en staf

In alle landen was sprake van een groei van de aantallen internationale of buitenlandse studenten. Echter de groei lijkt niet meer overal even sterk te zijn. Een vergelijking van de aantallen en percentages internationale studenten en staf in de vier onderzochte landen kan niet zomaar gemaakt worden. De gegevens waren voor sommige landen afwezig of op verschillende wijze gedefinieerd. Op basis van de gegevens die wel beschikbaar waren, kunnen we een aantal zaken benoemen.

In Nederland nemen de aantallen buitenlandse studenten nog steeds toe maar procentueel lijkt de groei er enigszins uit. In Denemarken is er ook wat betreft de studentaantallen een einde aan de groei gekomen, vooral in de masters. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het invoeren van collegegeld voor buitenlandse studenten. In Spanje groeit het aantal buitenlandse studenten, maar neemt het aandeel Europese studenten af ten gunste van (Spaanssprekende) studenten uit Latijns-Amerika. Ook in Polen is sprake van groei, hoewel het hier slechts een klein percentage van de studentenpopulatie betreft en zeer waarschijnlijk vooral studenten die Poolstalige opleidingen doen. In het Nederlands hbo is door de kunstopleidingen de sector Taal & Cultuur het meest internationaal, gevolgd (op afstand) door de sector Landbouw. Wat betreft studentaantallen trekt de sector Economie veruit de meeste studenten. In het wo is de sector Landbouw relatief het meest internationaal, gevolgd door Economie. In aantallen gezien zijn de sectoren Economie en Gedrag en Maatschappij de meest populaire sectoren onder buitenlandse studenten. Ook in Denemarken kiezen de meeste internationale wo-studenten voor de sociaal-economische sector. Dit beeld zien we ook terug in Polen. Daar zijn echter ook de (Engelstalige) medische opleidingen relatief populair onder buitenlandse studenten. Denemarken trekt eveneens relatief veel studenten aan in de sector Gezondheid, hoewel deze studenten veelal Deenstalige opleidingen doen.

De schatting is dat in Nederland ongeveer 20% van de wetenschappelijke staf een andere nationaliteit heeft dan de Nederlandse. In Denemarken ligt het percentage buitenlandse staf iets hoger, op 24%. In beide landen heeft de technische sector relatief de meeste buitenlandse staf. In het hbo in Nederland gaat het naar schatting slechts om een zeer klein aandeel van de staf, zo'n 3%. In Spanje laat het strenge systeem nauwelijks internationale stafmobiliteit toe (m.u.v. uitwisselingen). Over Polen zijn geen gegevens bekend.

In het hbo is het aanbod van Engelstalige opleidingen weliswaar klein, maar er komen ook veel buitenlandse (Duitse) studenten op het Nederlandstalige opleidingsaanbod af. De grote toename van het Engelstalige masteraanbod aan de Nederlandse universiteit trekt naar verhouding weinig buitenlandse studenten aan. Hier bevindt zich nog een groot potentieel voor de werving van internationale studenten. Vooral in de sector Techniek zouden, gezien het vrijwel volledig Engelstalige masteraanbod, meer internationale studenten geworven kunnen worden. Het gaat echter in deze sector om relatief kleine studentaantallen. De landenanalyses laten zien dat de omvang van het Engelstalig aanbod en de omvang van internationale studenten en staf niet gelijk op hoeven te gaan. Enerzijds is Engelstalig aanbod niet voldoende om internationale studenten en staf aan te trekken, anderzijds worden studenten ook juist aangetrokken door de eigen taal en cultuur van het land (dit is zeker het geval in Spanje en Polen). Voor Nederland en Denemarken lijkt vooral de geografisch nabijheid een factor in het aantrekken van internationale studenten.

Taalbeleid

De verengelsing van het hoger onderwijs heeft in Denemarken geleid tot veel politieke en publieke aandacht. Wellicht als gevolg hiervan zijn de Deense universiteiten de enige in het onderzoek die een expliciet taalbeleid voeren, dat zowel over de nationale taal als het Engels gaat. Men acht beleid ten aanzien van beide talen van belang. In Nederland maakt de keuze voor Engelstalig onderwijs veelal deel uit van het internationaliseringsbeleid van de instellingen. Maar een beperkt aantal universiteiten

heeft een taalbeleid en dit heeft veelal alleen betrekking op het Engels. De gedragscodes die de meeste universiteiten wel hebben, betreffen vooral regelingen met betrekking tot de kwaliteit van het Engels, in plaats van condities waaronder of de mate waarin het onderwijs Engelstalig zou moeten zijn. Ook in Spanje en Polen ligt de keuze voor Engelstalig onderwijs vooral bij de universiteiten en is deze niet verankerd in een nationaal beleid. In Spanje is vaak sprake van individuele initiatieven waardoor het aanbod vaak alleen op het niveau van cursussen bestaat.

Opvallend is dat zowel in Nederland, Spanje en Polen het tweetalig voortgezet onderwijs in opkomst is en van overheidswege wordt gestimuleerd, terwijl dit in Denemarken geen rol van betekenis lijkt te spelen. In Spanje is de verwachting dat de toenemende populariteit hiervan tot een grotere vraag naar Engelstalig onderwijs van de eigen Spaanse studenten zal leiden. In Nederland werd deze ontwikkeling nog niet gesignaleerd: studenten die tto hadden gedaan waren niet sterker vertegenwoordigd in (gedeeltelijk) Engelstalig opleidingen.

Nationale taal en cultuur

Ondanks dat Engelstalig onderwijs zo'n groot aandeel inneemt in het Nederlandse hoger onderwijsaanbod, staat de vraag of en in welke mate Engelstalig onderwijs verzorgd moet worden in het publieke en politieke debat veelal niet ter discussie. Men lijkt vooral oog te hebben voor de kwaliteit van het Engelstalig onderwijs en de gevolgen voor leeruitkomsten. Critici wijzen wel op het gevaar van diglossie en veramerkanisering. In tegenstelling tot Nederland, heeft er in Denemarken wel een stevig debat gewoed. Voorstanders bekijken de kwestie vooral vanuit het oogpunt van internationalisering, terwijl men zich zorgen maakt over disseminatie van onderzoeksresultaten naar 'de gewone Deen', het verdwijnen van Deens als academische taal en de mogelijke gevolgen voor leeruitkomsten. Vaak is het niet zwart-wit pro of contra, maar heeft men een aantal kanttekeningen. De verwachting is dat houding ten opzichte van Engelstalig onderwijs in elk geval op universiteiten komende jaren positiever wordt. In Spanje staat Engelstalig hoger onderwijs staat gezien de omvang nauwelijks ter discussie; meer aandacht is er voor de kwaliteit van het onderwijs in de eigen (regionale) taal. Ook in Polen, waar Engelstalig hoger onderwijs nog een marginaal verschijnsel is, is er niet echt sprake van een maatschappelijke discussie.

De meerderheid van de ondervraagde studenten hecht belang aan de Nederlandse taal en cultuur. Studenten die een (gedeeltelijk) Engelstalige opleiding volgen, die in het verleden tto hebben gedaan of met veel internationale studenten in hun studieomgeving, hechten minder vaak belang aan de Nederlandse taal. Veel studenten staan niet afwijzend tegenover Engelstalig onderwijs, mits er een keuzemogelijkheid is. Wel denkt één op de vijf studenten dat Engelstalig onderwijs een negatief effect heeft op de Nederlandse taal en cultuur. Kritische geluiden met betrekking tot Engelstalig onderwijs komen vooral van studenten die een Nederlandstalige opleiding doen en geen internationale medestudenten hebben. Uit de studentenpeiling bleek verder een positieve samenhang tussen een internationale studieomgeving en studieklimaat.

Discussie

Van de onderzochte landen lijkt Denemarken zich het meest bewust van de mogelijke bedreigingen die het oprukkende Engels in het hoger onderwijs met zich mee kan brengen. Door dit bewustzijn is er

een visie op taalbeleid, zowel op nationaal niveau als op dat van de instellingen. De Deense casus laat zien dat noch de nationale taal, noch het Engels gemarginaliseerd hoeft te worden. Een veel gehoord motief voor het invoeren van Engelstalig onderwijs is het aantrekken van buitenlandse topstudenten en -staf. Uit de analyses in dit onderzoek blijkt dat men hier slechts zeer ten dele in slaagt. Men kan zich dan ook afvragen of vanuit dat oogpunt het aanbieden van vrijwel volledig Engelstalig (master)onderwijs zinvol is. Beter lijkt een doordacht beleid waarin opleidingen waar relevant in het Engels worden aangeboden volgens duidelijke criteria. Voor deze opleidingen kan dan gericht in het buitenland worden geworven. Zo kan men werken aan internationalisering zonder de eigen taal en cultuur uit het oog te verliezen.

8 Bronnen

Gepubliceerde bronnen

- Ammon, U. (1998). *Ist Deutsch noch internationale Wissenschaftssprache? – English auch für die Lehre and den deutschsprachigen Hochschulen*. Berlin-New York: Walter de Gruyter.
- Ammon, U. & McConnell, G. (2002). *English as an academic language in Europe: A survey of its use in teaching*. Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft (48). Bern: Peter Lang.
- Björkman, B. (in press). The pragmatics of English as a lingua franca in the international university: Introduction. *Journal of Pragmatics*.
- Central Statistical Office (2010). *Higher Education Institutions and their finances in 2009*. Warszawa: Central Statistical Office.
- Central Statistical Office (2009). *Higher Education Institutions and their finances in 2008*. Warszawa: Central Statistical Office.
- Coleman, J.A. (2006). English-medium teaching in European higher education. *Language teaching*, 39, 1-14.
- Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen Nederland (2008). *Het Engels als voertaal aan onze universiteiten? Een inventariserend onderzoek*. Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen Nederland.
- Danish Evaluation Institute (2010). *Engelsk sproget undervisning på danske kandidatuddannelser. Tabelrapport studerend/tabelrapport undervisere* [Engelstalig onderwijs in de masterfase. Tabellenrapport studenten / Tabellenrapport docenten]. Kopenhagen: EVA.
- Danish University and Property Agency (2009). *Universiteternes sprogstrategier* [Taalbeleid van universiteiten]. Kopenhagen: DUPA.
- DeCock, D. (2010). Een kans met Nederlands! In A. Oosterhof, W. Martin, J. Roukens & E. Ruijsendaal (red.), *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap?* (p. 51-53). Gent: Academia Press.
- Devreese, J. (2010) Kwaliteit drijft boven, ook in het Nedelands. In A. Oosterhof, W. Martin, J. Roukens & E. Ruijsendaal (red.), *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap?* (p. 47-50). Gent: Academia Press.
- Draaisma, D. (2010). Het verdriet van de kosmopoliet. In A. Oosterhof, J. Roukens & E. Ruijsendaal (red.), *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap?* (p. 93-106). Gent: Academia press.
- Dunk, T. von der (2010). De Nederlandse universiteit en haar taal. In A. Oosterhof, J. Roukens & E. Ruijsendaal (red.), *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap?* (p. 55-60). Gent:Academia press.
- Eurydice (2008). *Key Data on teaching Languages at School in Europe. 2008 Edition*. Eurydice.
- Grijpstra, D. & Buischool, B. 2005. *De internationale mobiliteit van kenniswerkers in het hoger onderwijs*. Leiden: Research voor Beleid.
- House, J. (2003). English as a lingua franca: a threat to multilingualism? *Journal of Sociolinguistics*, 7, 556-578.
- Jensen, C., Stenius Stæhr, L. & Thøgersen, J. (2009). *Undviseres holdninger til engelsk som*

- undervisningssprog. En spørgeskemaundersøgelse på Københavns Universitet.* Center for Internationalisering og Parallelsproglighed, Københavns Universitet.
- Jensen, C. & Thøgersen, J. (in progress). *University lecturers' attitudes towards English as the medium of instruction.* Centre for Internationalisation and Parallel language use, University of Copenhagen.
- Klaassen, R. G. (2001). *The International University Curriculum. Challenges in English-medium Engineering Education..* Technische Universiteit Delft.
- Lehikoinen, A. (2004). Foreign-language-medium education as a national strategy. In Wilkinson (red.). *Integrating content and language: Meeting the challenge of a multilingual higher education.* Maastricht: University Press.
- Ljosland, R. (in press). English as an academic lingua franca: Language policies and multilingual practices in a Norwegian university. *Journal of Pragmatics.*
- Ljosland, R. (2007). English in Norwegian academia: a step towards diglossia? *World Englishes*, 26, 395-410.
- Ljosland, R. (2005). *Norways's misunderstanding of the Bologna Process: When internationalisation becomes Anglicisation.* Paper presented at the conference Bi- and Multilingual Universities: Challenges and Future Prospects. Helsinki University, 1-3 September 2005.
- Marle, J. van (2010). Dreigt de marginalisering van het Nederlands? In A. Oosterhof, J. Roukens & E. Ruijsendaal (red.), *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap?* (p. 37-46). Gent:Academia press.
- Ministerio de Ciencia e Innovación (2008). *Datos Básicos del Sistema Universitario Español Curso 2008/2009.* Ministerio de Ciencia e Innovación.
- Ministerio de Educacion. (2009) *Datos y Cifras del Sistema Universitario Curso 2009/2010.* Ministerio de Educacion.
- Ministry of Education (2004). Enhanced internationalisation of Danish education and training. Policy paper to parliament, april 2004. Ministry of Education.
- Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie (2008) *Wetenschaps- en Technologie Indicatoren 2008.* Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Nuffic (2010a). *Internationalization in higher education in the Netherlands: key figures.* Nuffic.
- Nuffic (2010b). *Mobiliteit in beeld 2010. Internationale mobiliteit in het Nederlandse hoger onderwijs.* Nuffic.
- Oosterhof, A., Martin, W., Roukens, J. & Ruijsendaal, E. (red.) (2010). *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap?* Gent: Academia Press.
- OECD (2010). *Education at a Glance 2010. OECD Indicators.* OECD.
- OECD (2007). *Reviews of Tertiary Education. Poland.* OECD.
- OECD (2008). *Thematic Review of Tertiary Education. Country Background report for Spain.* OECD.
- Pérez de Pablos, S. (2009). *La Universidad europea ya habla inglés. ¿Y el alumno?* El País, 12/09/2009.
- Perez Vidal, C. (1997). Language Teacher Training and Bilingual Education in Spain. *Language Teacher Training and Bilingual Education Technical Report. Thematic Network Project nr. 9 Bilingual Education. Evaluation Conference.* Eds. P. van de Craen and D. Wolff. Lille. University of Lille III.
- Seidlhofer, B. (2005). Key concepts in ELT. English as a lingua franca. *ELT Journal*, 59, 339-341.

- Ståhle, B. (2007). *Fornyelse i forskerstaben. Forskerpersonale og forskerrekruttering på danske universiteter 2004-2006*. [Vernieuwing van het onderzoeksteam. Werving van wetenschappelijk personeel aan Deense universiteiten]. Kopenhagen: UNI·C Statistics & Analysis.
- The Council for the Polish Language (2007). *De Poolse Taal*. Warschau. The Council for the Polish Language.
- Vandenbussche, W. (2010). CVN-rapport over het Engels in het hoger onderwijs. In A. Oosterhof, W. Martin, J. Roukens & E. Ruijsendaal (red.), *Nederlands in hoger onderwijs en wetenschap?* (p. 15-18). Gent: Academia Press.
- Wächter, B. & Maiworm, F. (2008). *English-Taught Programmes in European Higher Education. The Picture in 2007*. ACA Papers on International Cooperation in Education. Bonn: Lemmens Verlags- und Mediengesellschaft GmbH.

Websites

Alle geraadpleegde websites staan met URL vermeld in de voetnoten.

Persoonlijke communicatie

Communicatie met onderstaande informanten heeft plaatsgevonden op persoonlijke titel.

- CEU Andalucia: Marie Byrne
- Center for Internationalisation and Parallel Language Use, University of Copenhagen: Christian Jensen, Charlotte Øhrstrøm
- Danish Agency for International Education (DAIE): Annemarie Otteslev, Patrizia Marchegiani
- Danish University and Property Agency (DUPA): Zacherias Balslev-Clausen
- Ikerbasque: Prof. Durk Gorter (Onderzoekshoogleraar vakgebied minderheidstalen en meertalig onderwijs)
- Perspektyw Education Foundation : Bilanow, Kasimierz (directeur), Bianka Siwińska (hoofdredacteur)
- Radboud Universiteit Nijmegen: Michelle Mellion (Adviseur Engelse taal Faculteit der Managementwetenschappen)
- Universidad Autonoma de Barcelona: Joan Rué (Department of Applied Pedagogics), Maria Villanueva (voormalig facultair internationaliseringscoördinator)
- Universidad Autonoma de Madrid: Clara Salas Hernandez (Department of Theoretical Physics)
- Universidad Complutense de Madrid: dr. Emma Dafouz Milne, Diana Foran Storer (Afdeling Engelse Taal en Linguïstiek)
- Universidad del Pais Vasco (EHU): Prof. Jasone Cenoz (Professor Department of Research Methods in Education)
- Universiteit Maastricht: Bob Wilkinson (Senior docent Talencentrum, lid ICLHE)
- Persoonlijke communicatie met een aantal Nederlandse, Spaanse en Deense universiteiten en hogescholen.

Verantwoording

Het projectteam voor dit onderzoek bestond uit dr. H.H. Wierda-Boer en drs. C.M.B. Leest, werkzaam als onderzoekers bij IOWO. Hoofdstuk 3 en 5 werden geschreven door drs. Leest. Hoofdstuk 2 en 4 werden geschreven door dr. Wierda-Boer. De hoofdstukken 1, 6 en 7 werden gezamenlijk geschreven. IOWO dankt alle gesprekspartners en informanten voor hun bijdragen en tijd die zij in de drukte van het einde van het jaar wilden vrijmaken.

Bijlage

Vragenlijst voor webenquête

Q1

Wat voor opleiding volg je op dit moment?

Hbo bachelor

Wo bachelor

Wo master

Geen > exit

Anders > exit

Exit:

Voor ons onderzoek zoeken we deelnemers die op dit moment nog studeren. We danken je hartelijk voor je interesse in dit onderzoek.

Q2

In welke sector volg je je opleiding?

Landbouw

Natuur

Techniek

Gezondheid

Economie

Recht

Gedrag en maatschappij

Taal en cultuur

Onderwijs

Kunst

Q3

Is de opleiding die je volgt Engelstalig?

Ja, geheel Engelstalig

Ja, gedeeltelijk Engelstalig

Nee

Q4

Hoeveel procent internationale studenten telt jouw opleiding ongeveer?

0

1-25

26-50

51-75

76-100

Q5

De volgende uitspraken gaan over studeren. In hoeverre kloppen deze uitspraken voor jou?

Mijn zelfdiscipline is goed

Ik probeer steeds een zo hoog mogelijk cijfer te halen

Om goed te worden in mijn vakgebied, doe ik graag iets extra

Ik studeer doelbewust om een carrière op te bouwen

Ik vind dat de opleiding voldoende hoge eisen stelt

Ik voel me uitgedaagd door mijn studie

(Vijfpuntschaal: helemaal niet o o o o o zeer sterk)

Q6

De volgende uitspraken gaan over contact met medestudenten en docenten. In hoeverre kloppen deze uitspraken voor jou?

Medestudenten staan open voor mijn opmerkingen

Ik werk goed samen met medestudenten

Medestudenten zijn in mij geïnteresseerd

Ik word geïnspireerd door mijn medestudenten

Ik heb goed contact met mijn docenten

Docenten zijn in mij geïnteresseerd

Docenten staan open voor mijn opmerkingen

Ik word geïnspireerd door mijn docenten

(Vijfpuntschaal: helemaal niet o o o o o zeer sterk)

Q7

Hoeveel uur per week besteed je gemiddeld aan je studie?

Invulvak (range 0 tot 40)

Q8

Hoe beoordeel je je Nederlandse en Engelse taalvaardigheid (lezen, spreken, schrijven en luisteren)?

Nederlandse taalvaardigheid

Engelse taalvaardigheid

(Vijfpuntschaal: heel slecht o o o o heel goed)

Q9

Engelstalig onderwijs aan Nederlandse universiteiten en hogescholen vind ik....

Goed, er moet zo veel mogelijk in het Engels gedoceerd worden

Goed, mits er een keuzemogelijkheid is

Niet goed, op Nederlandse universiteiten moet Nederlands de voertaal zijn

Geen mening

Q10

In een *internationale studieomgeving* (met Engelstalig onderwijs en/of internationale studenten) voel ik me

Zelfverzekerd o o o o onzeker

Uitgedaagd o o o o beperkt

Nederlander o o o o Europeaan/wereldburger

Alleen o o o o onderdeel van een groep

(Vijfpuntschalen) + per regel optie n.v.t.

Q11

Voel je je *in het algemeen* meer Nederlander of Europeaan/wereldburger?

Ik voel me Nederlander o o o o Europeaan/wereldburger

(Vijfpuntschaal)

Q12

Hoe belangrijk vind je de Nederlandse taal en cultuur?

Nederlandse taal

Nederlandse cultuur

(Vijfpuntschaal: helemaal niet belangrijk o o o o heel erg belangrijk)

Q13

Welk effect heeft de toename van Engelstalig onderwijs volgens jou op de Nederlandse taal en cultuur?

- Het heeft een positief effect op de Nederlandse taal en cultuur
- Het heeft een negatief effect op de Nederlandse taal en cultuur
- Het heeft geen effect op de Nederlandse taal en cultuur

Q14

Tot slot nog twee achtergrondvragen.

Heb je tweetalig vwo/havo gedaan?

Ja

Nee

Q15

Geslacht

Man

Vrouw

Q16

Ruimte voor toelichting of opmerkingen:

Dit is het einde van de vragenlijst.

Hartelijk dank voor je deelname aan dit onderzoek.

Meer informatie over de resultaten vind je in het voorjaar van 2011 op www.onderwijsraad.nl